

*Instructio Respectu
manipulationis sylvarum
in Dominio Regali Colocensi*

A kalocsai érseki uradalom erdőinek kezelési utasítása a 18. század végén

*plectitur in duobus observandis
capitulis nemini
Tempus quomodo praesentibus*

A kalocsai érseki uradalom erdőinek kezelési utasítása
a 18. század végén
Forráskiadvány

Dóka Klára (1944-2012) levéltáros-történész,
az egyházi uradalmak kutatójának emlékére

A kalocsai érseki uradalom erdőinek kezelési utasítása a 18. század végén

Forráskiadvány

Instructio respectu manipulationis sylvarum
in dominio archiepiscopali Colocensi

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár KFL.III.5.a. Nr.652. jelzetű
dokumentumának kiadása az eredeti forrás képi felhasználásával,
latin nyelvű szövegének átírásával és magyar fordításával

Szerkesztette: Lakatos Andor

Kalocsa, 2017

Kiadó:

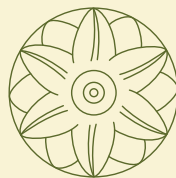
Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL)

6300 Kalocsa, Szentháromság tér 1.

Tel.: 78/467-363, 30/602-2191

E-mail: archivum@asztrik.hu

<http://archivum.asztrik.hu>

ISSN 1587-3730

ISBN 978-963-89957-6-6

A bevezetőt írta, a forrásközlést és a segédleteket szerkesztette: Lakatos Andor

Az Erdőrendtartások Magyarországon c. tanulmányt írta: Rádi József

A latin forrás szövegét átírta és fordította: Pető Gábor

Az illusztrációként használt grafikákat készítette: Szarvas Pongrác

Az illusztrációként használt fotókat készítette: Molnár Attila

Lektorálták: Bujdosó Hajnalka, Csongrádi Gabriella, Lakatos Adél és Szabó Ádám

A kiadvány elkészítését, megjelenését támogatták:

Gemenci Erdő- és Vadgazdaság Zrt.

KEFAG Kiskunsági Erdészeti és Faipari Zrt.

DALERD Délalföldi Erdészeti Zrt.

A borítón a kalocsai érseki uradalom térképeinek részletei:

KFL.VIII.2.a. No.146. A Duna vízrajzi térképe Kömlődtől Erősaljig, a környező erdőkkel, 1820 (Négy részletben, borító belső oldalain és hátlapján)

KFL.VIII.2.a. No.23. Karpe Mihály: Az érsekség bácsi uradalmának mezőgazdasági térképe, 1764 (Rajzos életkép a címlapon: erdőcsősz és fatolvaj találkozása)

© Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, 2017

© Lakatos Andor (szerkesztés), Rádi József (tanulmány), Pető Gábor (fordítás), Szarvas Pongrác (grafikák), Molnár Attila (fotók) – 2017

Nyomdai munkálatok: Print 2000 Nyomda Kft. 6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tartalom

Lectori Salutem – Üdvözlét az Olvasónak	7
--	---

Bevezető	9
-----------------------	---

1.) Az erdők jelentősége az érseki uradalomban	9
2.) Az erdőhivatal létrejötte az uradalmi szervezetben	10
3.) Az erdőutasítás szövegének kialakulása	12
4.) A forráskiadvány szerkezete, tartalma	14

Rádi József: Erdőrendtartások Magyarországon	15
---	----

1.) A magyar erdészeti kultúra Mária Terézia koráig	15
2.) Az egyházi birtokok erdőrendtartása	27
3.) Mária Terézia erdőrendeletének és a kalocsai érseki uradalom erdőutasításának összehasonlítása	35
4.) A kalocsai érseki uradalom erdőbirtokai az erdőutasítás kiadása idején	38
Felhasznált irodalom	46

Forrásközlés	49
---------------------------	----

Instructio respectu manipulationis sylvarum in dominio archiepiscopali Colocensi	49
A kalocsai érseki uradalom erdőutasítása	49

Segédletek	161
-------------------------	-----

1.) Tartalomjegyzék az erdőutasítás szövegéhez (az egyes pontok tartalmának rövid áttekintése, kivonata)	161
2.) Mutatók	169
3.) Illusztrációk, képek jegyzéke	179

Lectori Salutem – Üdvözet az Olvasónak

Örüljenek az erdő fái az Úr előtt! (96. Zsoltár)

Néhány éve az érsekkert kiöregedett gyümölcsfái helyébe a gemenci erdészekkel tájhosnos facsemetéket ültettem: szürke, fekete nyárt, lucfenyőt, szilfát. Ha már elvették az Érsekségtől a gemenci erdőt – és többszörös kérésemre sem adtak vissza belőle valamennyit – akkor legalább ezzel a faültetéssel próbáltam a folytonosságot képviselni és nagy elődeink, Kunszt József és Haynald Lajos érsekek munkáját emlékeztetéssé tenni, hiszen nekik köszönhető, hogy ma a gemenci erdő Magyarország legnagyobb épségben megmaradt természetvédelmi területe.

Az erdők a föld talán legösszetettebb életközösségei, amelyben megtaláljuk a legkisebb mikroorganizmusokat, a nagyobb növényeket, mohákat, gombákat, a lágy és fás szárú növényeket és a tájnak megfelelő állatokat is. Úgyis szokták mondani, hogy az erdő a föld tüdeje.

1972-ben az erdészeti világkongresszuson, Buenos Airesben magyar javaslatra fogadták el az erdők funkcióiról szóló tételt. E szerint vannak védelmi, gazdasági és közjóléti szerepet betöltő erdők. Magam részéről hozzátenném, hogy kulturális hatástörténetű erdők is vannak, hiszen a Bibliától kezdve a festészen, a zenén, a népdalokon, a közmondásokon és az irodalmon át beépült az emberi néplélekbe. A magyar történelemből közzismert, hogy első remetéink szintén az erdőkben éltek, elmélkedéssel, fakitermeléssel, imádkozással töltötték idejüket.

Ez a könyv, melyet kezében tart az Olvasó, hasonló feladatot tölt be, olvashatjuk a régmúlt erdőgazdálkodását, azzal kapcsolatos szabályokat, de látunk benne gyönyörű szép fotókat és grafikus illusztrációkat is. Köszönet érte az alkotóknak, az Olvasóknak pedig azt kívánom, hogy váljék nemes passzióvá számukra e könyv forgatása.

Kalocsa, 2018. január 20. Boldog Özséb pilisi remete napján

Dr. Bábel Balázs
kalocsa-kecskeméti érsek

Bevezető

1.) Az erdők jelentősége az érseki uradalomban

A kötetben közölt erdőutasítás készítésének idején, az 1780-as években a kalocsai érsekség (a történelmi Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye) mintegy 100 ezer holdas földbirtokokkal rendelkezett a Duna mentén, Pest-Pilis-Solt és Bács-Bodrog vármegyék területén. Az árvízjárta, erkekkel, fokokkal és mocsarakkal tarkított birtok nagyobb része – több mint 50 ezer hold – erdő volt, és igen jelentős, kb. 30 ezer hold volt a puszták területe. Az alig néhány ezer holdas szántó műveltetése mellett így valójában az erdőgazdálkodás és a legeltető állattartás játszott meghatározó szerepet az uradalom életében. A birtok részeként 1817-ben 20 települést írtak össze, mintegy 1.200 jobbágytelekkel, 3.500 jobbággal és 2.500 házas zsellérrel.¹ A telekállományt a községek általában közösen, saját felosztásuk szerint művelték, s az uradalmi puszták nagy részét is ők bérelték, így elegendő föld állt a szerény létszámú lakosság rendelkezésére.

Bár a 19. század végére az érseki birtokon belül az erdők százalékos aránya a korábbi 50-ről 30 %-ra csökkent, még mindig ez a terület maradt a legnagyobb és egyben a legjövedelmezőbb a művelési ágak közül. Az időközben gyarapodó szántókat sem erdőirtással, hanem sokkal inkább a vizek elvezetésével és a puszták hasznosításával igyekeztek kialakítani.² Az uradalmi bevételek felét az 1890-es években a különféle bérleti díjak tették ki, a saját gazdasági tevékenységből származó jövedelem legnagyobb része viszont az erdőkből származott (az erdőgazdaság bevétele éves szinten 100 ezer forint körül volt, míg a növénytermesztés eredménye 20-40 ezer, az állattenyésztésé 10-20 ezer forint között ingadozott). Ha a kiadásokat is figyelembe vesszük, az erdők jövedelmezősége még szembetűnőbb, az erdőgazdálkodás ui. rendszeresen tízszeres eredményt (10 ezer forintos ráfordítással 100 ezres bevételt) hozott, míg a növénytermesztés és az állattenyésztés bevételei alig haladták meg a kiadások szintjét (itt általában jóval nagyobb beruházásokra, építkezésekre stb. volt szükség).³

Az erdők túlsúlya és meghatározó szerepe általában is jellemző volt Magyarország egyházi birtokain, mivel az erdőgazdálkodás lehetőségei itt viszonylag jól illeszkedtek a működtetés jogi körülményeihez. Az egyházi birtokok ún. kötött vagy korlátozott forgalmú birtokok voltak, a javadalmasok nem rendelkezhetek velük szabadon. A birtokot megterhelni, hosszabb időre bérbe adni, kisebb részeit értékesíteni csak a püspöki kar hozzájárulásával és a főkegyúr (király) vagy az ő képviselőjében eljáró kormányservek, a Királyi Kamara, majd később a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium előzetes engedélyével lehetett.⁴ Ilyen eljárásrend mellett nagyobb beruházásokra vagy birtokfejlesztésre

1 Dóka Klára: A kalocsai érsekség birtokai a 18-19. században. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 7. évf. (1995) 1-2 szám. 105-109.o. (A továbbiakban: Dóka: A kalocsai érsekség birtokai)

2 Dóka Klára: A kalocsai érsekség birtokai 120, 122.o.

3 Juhász Márta: A kalocsai érseki uradalom gazdálkodása az 1890-es években. In: Agrártörténeti Szemle 28. évf. (1986) 3-4. szám. 561-567.

4 Dóka Klára: Egyházi birtokok Magyarországon a 18-19. században. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. METEM Könyvek 19. 19.o.

csak ritkán nyílt lehetőség. A rendszeres munkaerőt igénylő, ráadásul változó eredményességű szántóföldi gazdálkodáshoz képest az erdőbirtokok viszonylag szerény költségekkel működtethetők voltak, mégis hosszú távú stabilitást és tervezhetőséget nyújtottak úgy a teendők, mint a jövedelmek terén.

2.) Az erdőhivatal létrejötte az uradalmi szervezetben

Az említett stabilitás és jövedelmezőség minden bizonnyal szerepet játszott abban, hogy az erdészet a kalocsai uradalom szervezetén belül, az erdőhivatal létrehozásával viszonylag korán kiemelt intézményes keretet kapott, és elismert szaktudássá vált. A kötetben közölt erdőutasítás lényegében az erdőhivatal „alapító okiratának” tekinthető, melynek szövege a gondosan összegyűjtött tudnivalók ismertetése mellett a hivatal felelős vezetője, az erdőinspektor „munkaköri leírását” is tartalmazta.

A török idők végére szinte elnéptelenedett, majd a 18. században megújuló vidéken az érsekség birtokai és az uradalmi szervezet fokozatosan fejlődtek, az egyes területekért folytatott jogviták, határperek egy része a század végéig is elhúzódott. Mindvégig folyamatosan működött a birtok területi (helyi) igazgatása, mely szerint az uradalom kerületekre és azon belül kisebb gazdaságokra tagolódott. A kerületeket a *tisztartók* (gazdatisztek), az egyes gazdaságokat pedig az *ispánok* irányították. A kialakult területi beosztás a következő volt:

- 1.) kalocsai kerület a bödd-bakodi, csornai, drágszéli gazdaságokkal, és a kalocsai érseki kastély melletti kertészettel, pincészettel és tehenészettel
- 2.) szentistváni kerület jelentős erdőbirtokkal és a csávolyi gazdasággal
- 3.) hajósi kerület a hajósi, érsekhalmi, hildi, kélesi, szentgyörgyi és ósüködsi gazdaságokkal
- 4.) bácsi kerület jelentős erdészettel és központi gazdasággal

Az uradalomhoz községek is tartoztak: Bogyiszló, Csanád, Császártöltés, Csávoly, Dusnok, Foktő, Géderlak, Hajós, Kalocsa, Kecel, Miske, Nádudvar, Sükösd, Szentbenedek, Szentistván, Szeremle és Uszód (Pest megyében), valamint Bács, Bácsújfalú és Dérony (Bács-Bodrog megyében).⁵

Kalocsán, az érseki uradalom központi igazgatásában elsőként a *számvevő* jelent meg az 1740-es évektől, tevékenysége a kerületek gazdálkodásának és számadásainak ellenőrzésére, a központi pénzkezelésre és a leltározásokra terjedt ki. 1750-től az uradalom gazdálkodásáért felelős vezető személy, a *prefektus* hivatala is megkezdte működését. 1779-től rendszeres gazdasági üléseket tartottak a gazdatisztek és a központi hivatalok vezetőinek részvételével, ettől kezdve működött az ún. *tisztiszek*.⁶

5 Rádi József: Kalocsán Gemencről. A kalocsai érseki uradalom erdő- és vadgazdálkodásának története az 1700-as évek végétől 1945-ig. Kalocsa, 2012. 21-22.o. (A továbbiakban: Rádi József: Kalocsán Gemencről)

6 A hivatali fejlődés követhető az Érseki Gazdasági Levéltár iratanyagában, ld. KFL.III.1. Prefektusi Hivatal, KFL.III.2. Gazdasági szék (tisztiszek), KFL.III.8. Számvevő Hivatal iratait.

Az említett központi fejlődési folyamat egyik fontos résztvevője volt Olearius Vilmos (kb. 1735 – Kalocsa, 1801. június 7.), aki feltehetően 1765-ben, gróf Batthyány József érsek (1760-1776) hívására érkezett Kalocsára.⁷ Sajnos nincs tudomásunk arról, hogy honnan származott, az Olearius név Magyarországon nem nagyon fordult elő, német nyelvterületen a messzi porosz tartományokban, Berlin és Brandenburg vidékén találtunk rá néhány példát.

Az 1760-as évek elején Batthyány érsek sorra adta ki rendeleteit az uradalmi tisztek és személyzet számára, a környezetében szinte minden hivatalt megújított. A Kalocsára érkező Olearius Vilmos hosszú időn át tevékenykedett az uradalom központi igazgatásában, és részt vett a szervezet fejlesztésében. 1765 és 1801 között, közel negyven éven át számvevőként (*exactor*) szerepelt a neve az uradalmi zsoldjegyzékekben, ill. a kalocsai anyakönyvi eseményeknél (Vilmos és neje gyakran vállaltak keresztszülőséget). Olearius első felesége, Fiserin Anna 1785-ben meghalt, Vilmos 1788-tól az anyakönyvekben Czetto Rozália férjeként szerepelt, házasságkötésük viszont nem Kalocsán történt, Rozália máshonnan származott. A foglalkozással járó szakmai kapcsolatrendszernek egyébként a családi eseményeknél is jól látható jelei voltak: Olearius Erzsébet, Vilmos nagyobb leánya Gersnerics Antal paksi számvevő neje lett 1782-ben, majd megözvegyülve újabb házasságot kötött Nehiba József sükösdői ispánnal, 1790-ben. (Erzsébet végül 1836-ban hunyt el Kalocsán.) A kisebbik leányt, Olearius Eleonórárt pedig Pogolák Imre vette el 1783-ban, szintén Kalocsán, ő a Nagyszombathoz közeli Vittenc településről származott, és feltehetően Kalocsától távol telepedett le az ifjú pár.⁸

Olearius Vilmos a fejlődő uradalmi szervezet egyik „oszlopos” tisztviselőjeként, feltehetően az 1780-as években kezdte el írni az érseki uradalom erdőutasítását. A dokumentum végén szereplő jegyzőkönyv-minta fejlécébe került dátumból ítélve munkáját 1793-ban fejezte be. Nem volt erdész szakember, de több évtizedes tapasztalatával, a számvevői hivatal vezetőjeként és a tisztiszek üléseinek rendszeres résztvevőjeként be tudta illeszteni az új szervezeti egységet, az *erdőhivatalt* az uradalom életébe. Ez az új hivatal lényegében az *erdőinspektor* tisztségére-személyére épült, s a továbbiakban elsősorban ő képviselte az erdők kezelésével kapcsolatos szakmai szempontokat és tudást az uradalom működésében. Nem gazdálkodott külön, és természetesen együtt kellett működnie azokkal a szervezeti egységekkel, amelyek az erdőkkel kapcsolatos teendőket az eddigiekben és jórészt ezután is ellátták. A kivágott fát az illetékes kerületi tiszteknek adta át, számadásokat készített a számvevő részére, jelentéseket írt a gazdasági ülésekre, melyek állandó résztvevője volt stb. A számvevő, a kerületi tisztartó és az erdőinspektor így az erdőügyekben valójában párhuzamos nyilvántartásokat vezettek, és egymást ellenőrizték. Valószínűleg ez a komolyabb ellenőrzés, s az erdőgazdálkodásból származó bevételek biztosítása is fontos szempont volt az erdőutasítás elkészítésében és bevezetésében.

7 Az anyakönyvek információi szerint 1765-ben már itt született Eleonóra nevű lánya, viszont egy évvel idősebb nővére, Erzsébet születése még nem található a kalocsai anyakönyvekben.

8 Az anyakönyvi események adatai a KFL Kalocsai Anyakönyvi Adatbázisából, az „Olearius” keresőszóra kapott találatokból (88 db) származnak: [http://kalocsa.asztrik.hu/hu/search/results/?query=\(olearius\)&simple=1](http://kalocsa.asztrik.hu/hu/search/results/?query=(olearius)&simple=1) (2017. december)

Az erdőhivatalt vezető *erdőinspektort* a későbbiekben 1848-tól *erdőfelügyelőnek*, 1880-tól *erdőmesternek* is titulálták. Közvetlenül az uradalmat igazgató *prefektusnak* (később *jószágkormányzónak*), ill. az ő távollétében az *uradalmi ügyésznek* (ügyvédnek) volt alárendelve. A gazdasági üléseken az ügyész utáni hely illette meg, s távollétében erdészeti, vadászati és halászati ügyeket nem lehetett tárgyalni.⁹

Az erdőhivatal – az első erdőinspektor kinevezésével – 1793-ban kezdte meg működését, és másfél évszázadon át, a birtok 1945-ben történt államosításáig adminisztrálta az uradalmi erdők életét. A hivatal Érseki Gazdasági Levéltárban őrzött iratanyagának forrásértékére az utóbbi években levéltárunk rendszeres kutatója, Rádi József könyvei hívták fel a figyelmet. A „*Kalocsán Gemencről. A kalocsai érseki uradalom erdő- és vadgazdálkodásának története az 1700-as évek végétől 1945-ig*” című, 2012-ben megjelent vaskos kötetet 2017-ben egy újabb könyv követte „*A kalocsai főkáptalan erdeinek története (1832-1945) Imsós, Szentbenedek, Lenes, Csala*” címmel. Mindkét munka bőségesen válogatott és idézett az iratokból, hiánypótló adatgyűjtést és tájékoztatást nyújtva az uradalmi erdőgazdálkodás történetéről.

3.) Az erdőutasítás szövegének kialakulása

Olearius Vilmos a kalocsai érseki uradalom erdőinek kezeléséről szóló utasítás (*Instructio respectu manipulationis sylvarum in dominio archiepiscopali Colocensi*) készítése során mintaként Mária Terézia 1769-es erdőrendeletét alkalmazta, mely 1770-ben magyar fordításban is megjelent „*A fáknak és erdőknek neveléséről és megtartásáról való rendelés*” címen, Pozsonyban, Landerer János Mihály nyomdájában. Az erdőrendelet 55 paragrafusból álló, latin szövegváltozata jól felismerhető Olearius latin nyelvű munkájában (az eredeti szöveg kéziratos másolata 1770 óta megvolt, és ma is megtalálható az uradalmi prefektus levéltárában).¹⁰ A vállalkozásra kellő ösztönzést és jó alkalmat adhatott, hogy Patachich Ádám érsek (1776-1784) halála után, 1784-1787 között széküresedés volt Kalocsán, a birtokot ebben az időszakban a Magyar Királyi Kamara felügyelte, ahol már minden bizonnyal alkalmazták a másfél évtizeddel korábban kiadott, királyi erdőrendeletet. 1786-ban egyébként a tisztség jegyzőjeként (*actuarius*) is előfordult Olearius neve a jegyzőkönyvekben¹¹, az is elképzelhető, hogy ehhez az időszakhoz köthető az erdőutasítással kapcsolatos megbízatása.

Olearius szövegének van egy jól elkülönülő második része is (*Instructio specialis*, azaz *Külön utasítás*), mely 72 pontban összegzi az erdők kezelésével megbízott felelős személy, az erdőinspektor kötelességeit és feladatait, gondosan szem előtt tartva a „tekintetes uradalom folyamatos gyarapodását”. Ez a szövegrész később, feltehetően a következő érsek, Kollonich László (1787-1817) idejében készült, erre utal egyrészt „*excellenciája*” (azaz a mindenkori javadalmas érsek) többszöri említése a szövegben, másrészt a dokumentumot záró jegyzőkönyv-minta (*Prothocollum*) is, melynek fejlécében dátumként 1793 novembere szerepel.

⁹ Rádi József: Kalocsán Gemencről 23.o.

¹⁰ KFL.III.1.b. Prefektusi hivatal 3.ND Instrukciók, utasítások cím alatt

¹¹ KFL.III.2.a.8. (IX.) Protokoll der Amts-Versammlungen 1786-1787. 596 pp.

A két szövegrész egységes formában, egy 56 oldalas dokumentumba szerkesztve maradt ránk az Érseki Gazdasági Levéltár birtokjogi iratgyűjteményében, s a jogbiztosító iratok sorozatában a 652-es sorszámot kapta.¹² Az említett jegyzőkönyv-mintán kívül további dátumot vagy aláírást nem tartalmaz, Olearius nevére is csak a borítón található, utólagosan írt, magyar nyelvű meghatározás utal: „*Erdei kezelést tárgyaló utasítás Olearius Vilhelm számvevő által kiadva*”. Szerencsére ma is megállapítható, hogy nem tévedtek, amikor Oleariusnak tulajdonították a szöveget. Összehasonlítást végezve a számvevő néhány korábbi, sajátkezű levelével, az írásmódok hasonlósága szembetűnő, vagyis a szóban forgó erdőutasítás szövegét minden bizonnyal ő maga jegyezte le.¹³

A fentiek alapján a szöveg befejezésének időpontja 1793-ra tehető, a munka kezdetének időpontját viszont – jelenlegi tudásunk szerint – pontosan nem tudjuk meghatározni. Valószínű, hogy születtek korábbi tervezetek, szövegváltozatok is, említettük, hogy Mária Terézia 1769-es erdőrendeletének szövege megvolt a prefektus hivatalában, s az erdőszabályozás ügye – az erdők kiemelt fontosságát is figyelembe véve – minden bizonnyal foglalkoztatta az uradalmat. A királyi erdőrendelet inkább csak hasznos ismereteket, javaslatokat adott, a konkrét szervezeti-működési kereteket a helyszínen lehetett meghatározni és hozzátenni, szükségessé vált tehát a helyi viszonyoknak megfelelő, saját szabályzat kidolgozása.

Dóka Klára, egy korábbi tanulmányában úgy fogalmazott, hogy „1780-ban Olearius Vilmos számvevő utasítást adott az erdők szakszerű kezelésére, melyben Mária Terézia vonatkozó rendelkezéseit adaptálta.”¹⁴ A szakirodalomban ez a legkorábbi évszám Olearius munkájának említése kapcsán. Az idézett mondathoz jegyzet-hivatkozás sajnos nem társult, a levéltárban kutatva pedig 1780-ból hasonló forrást sem a számvevői, sem a prefektusi hivatal iratai között nem találtunk. Az is elképzelhető, hogy Dóka Klára az 1780-as évekre gondolt (és csak a megfogalmazás volt pontatlan), hiszen ugyanebben a bekezdésben az 1784-1787 közötti széküresedésre és Olearius akkori jelentős szerepére is utalt. Dóka Klára írását felhasználva-értelmezve Rádi József is 1780-as éveket ír jelen kötetünkben közölt tanulmányában. A fentiek alapján mi is csatlakozunk álláspontjához, megjegyezve, hogy az 1780-as évek változásai („újrakezdései”), az uradalmi birtok kamarai átvétele-felügyelete, majd később az új javadalmas érsek érkezése is jó alkalmat, lendületet adhattak egy hasonló szabályozási munkához.

Olearius Vilmos uradalmi számvevő
aláírása 1777-ben

*obsequatissimus filius
Guillemus Olearius
Exactor*

¹² Levéltári jelzete: KFL.III.5.a. Nr. 652.

¹³ KFL.I.1.a. Uradalmi, Olearius Patachich Ádám érsekhez írt, 1777. január 5-én és január 13-án írt sajátkezű leveleit ld. No. 5 és No. 24-es számok alatt.

¹⁴ Dóka Klára: A kalocsai érsekség birtokai 104.o.

4.) A forráskiadvány szerkezete, tartalma

Olearius Vilmos 18. század végi erdőutasításának kiadása nem csak a kalocsai érseki uradalom története szempontjából érdekes, ez a dokumentum a magyarországi egyházi birtokok és levéltárak körében is unikális, igen korai helyi szabályozásnak tekinthető. Mivel kevés hasonló forrás közlésére vagy feldolgozására került sor az eddigiekben, megfelelő elhelyezéséhez és értelmezéséhez nagy segítséget nyújt Rádi József tanulmánya a következőkben (Erdőrendtartások Magyarországon). A magyar erdészeti kultúra fejlődésének áttekintése mellett itt a korszak egyházi erdőrendtartásairól is képet kaphatunk, és a kalocsai uradalmi erdők korabeli leírását is megtalálhatjuk.

A latin nyelvű forrás közléséhez az eredeti kézirat képét is felhasználtuk, az átírás szövegét a megfelelő hasábok mellé illesztve. Az eredeti jelleg érzékeltetése mellett ez a megoldás az átírás közlését is egyszerűsítette, hiszen külön lábjegyzetek és magyarázatok nélkül is jól láthatóvá váltak az eredeti szöveg formai sajátosságai (áthúzásai, javításai és rövidítései, vagy éppen a számozás hibája) az átírt szövegek mellett. Az így kialakult, kéthasábos „latin oldalak” párjain, a túloldalon a magyar fordítás és grafikus illusztráció kapott helyet. A szöveg széles körű használhatósága érdekében a magyar változat elkészítése alapvető követelmény volt, de azt is meg kell jegyeznünk, hogy a fordító számára komoly kihívást jelentett a több mint kétszáz éves szakszöveg jól érthető megfogalmazása napjaink magyar nyelvén. A téma sajátosságai mellett ui. az időbeli távolság sem lebecsülhető, jól látható ez, ha pl. beleolvasunk Mária Terézia erdőrendeletének fentebb már említett, 1770-es magyar nyelvű kiadásába. Ettől a szövegtől távol áll a 2017-es fordítás eredménye, amely olvasó-lektor, erdész és fordító nyelvi szempontjainak egyeztetésével és türelmes együttműködésével született.

A terjedelmes szöveg áttekinthetőségét, használatát kívántuk segíteni a forrás „tartalomjegyzékével”, amely az egyes paragrafusok-pontok rövid tartalmi összefoglalásával készült, és alkalmat ad a böngésző olvasásra, a gyorsabb tájékozódásra is. Az egész könyv tartalmának használatát segítik a mutatók, lehetőséget adva az előforduló személynevek, helynevek, tárgyak-fogalmak keresésére és rövid meghatározására.

A könyvet díszítő illusztrációk a sorok mögött rejlő élet látványos jelei. A felhasznált grafikákat és fotókat „erdőközel” emberek készítették a Duna mentén, nagyrészt az egykori érseki birtokok területén. Jól érezhető rajtuk az évszázadok óta folyamatosan elhaló és megújuló erdő élővilágának tisztelete és szeretete. Fontos kapocs ez is az Olvasó felé, hiszen mindazokban, akik ezt a könyvet forgatni, használni fogják, valószínűleg ott munkál ez az érzület.

Rádi József:

Erdőrendtartások Magyarországon

1.) A magyar erdészeti kultúra Mária Terézia koráig

A honfoglalás után az ún. teljes (közös) birtokosság jellemezte a szántóföldek, a kaszálók és az erdők tulajdon viszonyait, általában 2-5 falu élt egy erdőközösségben.¹ A magán tulajdon csak lassan hódított teret, először a szántóföldeken, majd a kaszálókon. Az erdő maradt legtovább az ősi birtokviszonyok között.

Az erdőhasználat kezdetben teljesen szabad volt, ha fára vagy irtásra volt szükség, a közösség tagjai ott vághattak, ahol érték. Erdőirtással lehetett a mezőgazdasági területek növelését elérni, ami az ország lakosságának élelmezéséhez létfontosságú volt. Ennek viszont az lett a következménye, hogy az erdők állapota mélysegesen leromlott, és területük jelentősen csökkent. Szükségsszerűvé vált, hogy az osztatlan birtoklásról áttérjenek a közös terület ideiglenes felosztására. Ekkor készültek az első kezdetleges erdőrendtartások, melyek alapján az erdőterületet annyi parcellára osztották ahány tagja volt a közösségnek, majd sorsot húztak, és ki-ki megkapta a saját kivágható területét. A kitermelés után a vágásterület visszakerült a község tulajdonába. Amikor mindenki kivágta a kiosztott parcelláját, akkor új osztás következett. Ahol az erdők minősége eltérő volt, ott osztályoztak, vagyis figyelembe vették a községtől mért távolságot, az erdő fekvését, és az alkotó fafajokat is. A községhez közeli és jobb erdőkben kisebb, a távolabbi és gyengébb minőségűekben nagyobb parcellákat alakítottak ki. Az erdőközösség utolsó időszakában már nem erdőterületet, hanem faanyagot osztottak, ami – főként a városok esetében – a fa raktározásához, eladásához és pénz elosztáshoz vezetett.²

A közös erdőbirtoklásból a király birtoka vált ki legelőször, az ország erdeinek kétharmada került (res nullius, azaz gazdátlan földként vagy törzsfők jogutódlása útján) a király tulajdonába. Már Szent István megyékre osztotta az uradalmait, melyek irányítását a megyeispánokra bízta. Az erdőkre erdőóvók vigyáztak.³ Ekkoriban az erdő legfőbb jövedelmét a makkoltatásért fizetett adó jelentette. A király számára viszont a vadászat és a halászat volt az igazi érték, ezek hiányában gyakran elajándékozta erdeit. Legelőször az egyházak részesültek jelentős erdőállományokban, amelyeket a királyi erdők mintájára rendeztek be és így erdőóvóik, vízóvóik és vadászaik is voltak. A 12. század közepétől már a városok és világi urak is kaptak erdőterületeket.

A középkorban a következőképpen osztályozták az erdőket:

1. Makkos erdő (avas erdő) volt a legértékesebb, 3 ekéig 50 марка volt az értéke
2. Bárdos erdő, amely alkalmas vágásra és vadászatra, ezért azonos értékű a makkos erdővel.

1 Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet IV.

2 Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet VI-VIII.

3 Kolossváry Szabolcsné: Az erdőgazdálkodás története Magyarországon 15. o.

3. Eresztény erdő (16. századtól tilalmas erdő), amely közönséges munkára alkalmas (fiatalos). Értéke 3 ekéig 10 márka.
4. Közönséges erdő (cserjés) 3 ekéig a 3 márkás földdel egyenlő.⁴

Takács Imre megállapítása szerint: „Hazai viszonyaink évszázadokon át nem nagyon kedveztek az erdőgazdaságnak. Erdők az ország legtöbb vidékén fölös számmal voltak ugyan, de azoknak, eltekintve attól, hogy használóik kényük-kedvük szerint bányáztak velük, a minden tervszerűség nélkül létrejött új telepek kiterjedt erdőirtásai, a mindenén átgázoló vadászatok és főként a kíméletlen legeltetés sok kárt okoztak. Az erdők fenntartását és valamelyest okszerű használatát célzó legkorábbi rendelkezések, mint külföldön, úgy Magyarországon is, a bányászat érdekeire voltak figyelemmel.”⁵

Már a 15. században gondoskodtak a bányászat faszükségletéről. Az első ezzel kapcsolatos, erdővédő intézkedés 1426-ban Zsigmond király Ilsvai György zólyomi főispánhoz intézett rendelkezése volt, melyben a király a zólyomi ólombányák részére szükséges bányafa szolgáltatását a következőképpen szabályozta:

- „1. Az ezen bányamunkákra most és ezentúl szükséges fát a királyi erdőkben minden haladék nélkül szolgáltatassa ki.
2. Ebből a célból minden esztendőben a vágásra folytatólagosan más és más részt jelöljön ki
3. Az ily módon egyszer kijelölt erdő rész fái azután teljesen sorjában rendre kivágattassanak, s csakis így szabad aztán rátérni váltakozva más és más időközben kijelölt erdőrészekre.
4. Végül azon erdőrészek, melynek fái kivágattak, főlészántását semmi szín alatt meg ne engedje, hogy újra erdő nőhessen fel.”⁶

A bányakerdők fokozottabb használata 1490 után következett be; akkor kezdtek Magyarorszá-

⁴ Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet XIV.

⁵ Takács Imre: Az erdészet fejlődése Magyarországon 154. o.

⁶ Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet 25. o.

gon ércolvasztó kohókat üzemeltetni, amelyek a fafogyasztást rendkívüli mértékben megnövelték. Emiatt a kohókat az erdőkben építették, és ha a fákat a közelben már kivágták, a kohót beljebb vitték az erdőbe mindaddig, amíg vizet és fát nem találtak. Még a 16. században is elhagyott kohók éktelenkedtek a bányakerdőkben.⁷

Az új rend egyik korai jele volt, hogy 1558-ban a királyi nyílt parancs a bányák közelében levő erdőkben megtiltotta a sarjakra kártékony kecskék legeltetését, továbbá kötelezővé tette a bányához közeli erdők különleges őrzését. 1563-ban a bányakerdők királyi biztosai javasolják az állandó erdőrendtartás bevezetését. 1565-ben el is készült az első erdőrendtartás (Waldordnung) a rezervált erdők leírásával, melyet az udvari kamara adott ki. Mintáját az 1561-es, hallstadti erdőrendtartás jelentette, mely számba véve az erdők kezelésében tapasztalt hanyagságot és visszaéléseket, igyekezett célszerűbbé tenni a bányakerdők használatát. Főként a vágástervek készítésére, a vágások elhelyezésére és végrehajtására, a kivágásra kerülő törzsek alacsony tuskóval történő döntésére, a magtermő fák fenntartására tartalmazott előírásokat.⁸

Az 1563. évi XXII. tc. részben kiindulása lett a későbbi, alapvető erdészeti jogszabályainknak. Az erdőbirtokos városok is igyekeztek erdeiket jövedelmezővé tenni. Erről tanúskodó első adat 1563-ból való, és Kassa városáról szól. (A város-tól távolabb lévő erdők kihasználását helyezte előtérbe, illetve a házépítéshez szükséges zsindegy helybeni felhasználását sürgette, az eladás helyett.) Több város erdőrendszabálya ismert ebből az időszakból: Rozsnyó (1574), Nagybánya (1592), Debrecen (1642), Máramarossziget (1652), Torda (1670), Pozsony (1674). A szabad királyi városok erdeire jótékonyan hatott a magyar kamara

7 Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet XVI.

8 Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet XVII

felügyelete. Figyeltek az erdőhasználatra, annak rendezésére és szabályozására.⁹

A községi és közbirtokossági erdők használatát is szabályozták, bár a kitermelt erdők felújításáról hosszú ideig nem gondoskodtak. Jellemző példa erre a Csicseri atyafiság erdőrendtartása, mely 1569. február 17-én kelt. Bevezetésében arról siránkoznak, hogy „erdőnk teljességgel urtalan és bitang volna”, ugyanis mindenkinek szabad volt hajónak, deszkának, tüzelőnek fát vágni, sőt rétnak irtást csinálni, baromnak lombot csonkítani. A tulajdonosok erdőbírót választottak maguk közül, akinek az erdő védelmén kívül a „malmok csináltatása” is a feladatai közé tartozott.

A rendszabályozás 15 pontból állt:

1. Jobbágyoknak, zselléreknek tilos termőfát vagy tölgy és makkfát „se fiatalít se nagyot” kivágni. A tilalom megszegőinek, akit az erdőbíró megfog, 1 Ft büntetést kell fizetnie.
2. Az örökösök, ha kérnek, akkor kapnak fát.
3. Az erdő felégetése, a vargák kéreghántása és a fáklyának való faanyag szedése is tilos.
4. Mezőbeli veteményesben legeltetésért büntetés jár.
5. Kész hajót tilos eladni, ha valaki eladja, újhoz nem kaphat faanyagot.
6. Az 5. pont kijátszását megakadályozták azzal, hogy régi anyagból is csak akkor készíthettek hajót, ha az erdőbíró előzőleg azt igazolta.
7. Az örvény és láp tilalmas halászati hely volt. Halászni csak az erdőbíró engedélyével lehetett, a fogott hal 2/3 része a csicserieké.
8. A malom művére vagy gátjára tilos barmot hajtani, büntetés 8 pénz.
9. A mogyorófa és az éger is ugyanúgy tilalmas, mint a makktermő fák.
10. A rét területét tilos erdőirtással növelni.
11. A kijelölt erdőben csak saját szükségletre szabad fát kitermelni, eladásra nem.

⁹ Takács Imre: Az erdészeti fejlődése Magyarországon 155-156. o.

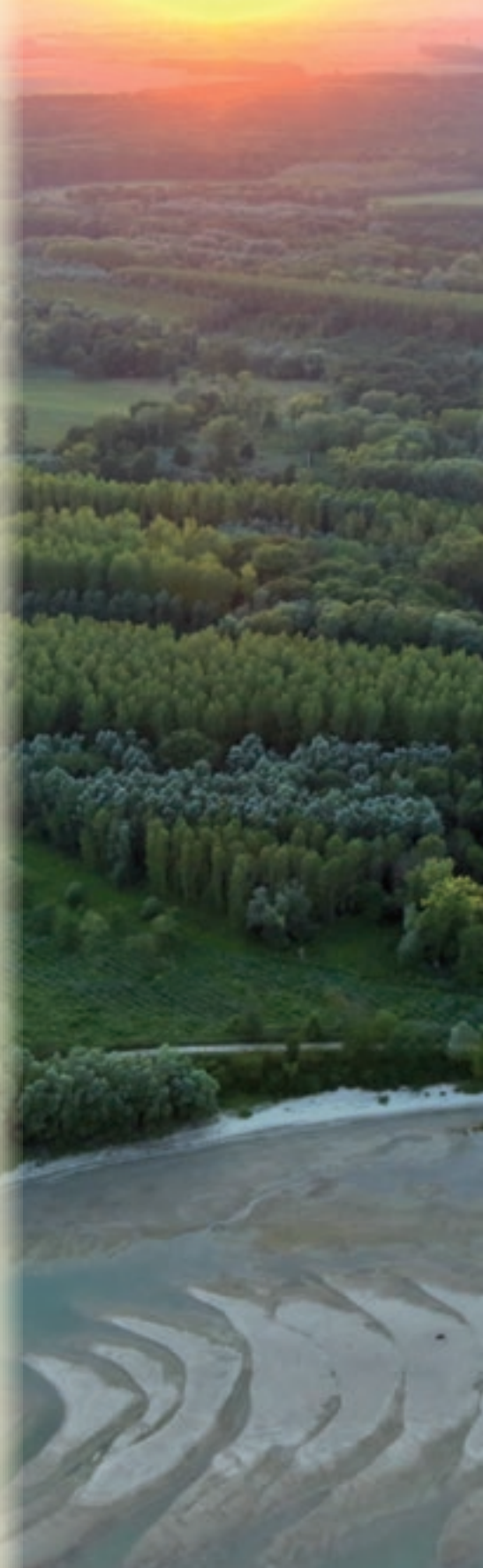
12. Deszkát sem szabad eladni.
13. A malomhoz kirendelt jobbágyokat és zsellé-
reket az uraságuk máshova nem rendelhetik.
14. A büntetésekért az erdőbíró és emberén
bosszút állni nem lehet, sem perrel, sem egyéb
módon, aki ezt teszi az áruló és a perének
nincs ereje.
15. A fáklyára vonatkozó tilalom utólag megszü-
ntetve.¹⁰

Ötven év után a csicseriek újból szabályozták az erdek használatát, kibővítve a tilalmi listát 20 pontra. Megjegyezték, hogy erdejük a „fejsze és a tűz miatt szánatosan pusztul”, azaz nem sok fogatja volt az előző rendtartásnak.

Új elemek a tilalmi listában:

- Ezentúl termő és nyersfát is tilos az erdőben
vágni és leégetni. Kecskét és más barmot is
tilos az erdőben legeltetni.
- Az erdőbírónak két kerülője lett.
- Az épületfát is tilos vágni.
- Az erdőbíró és a kerülők ellenőrzik Szent
György napon a réteket is.
- „*Uratlan jövevények, akik herék a méhek között*”
és fosztogatják az erdőt és a vizeket, ha rajta
kapják őket, minden szerszámukat el kell
venni, és megbüntetni.
- A halászat minden formájával részletesen
foglalkoznak, halászni csak a földesurak enge-
délyével lehet, munkadíj a fogott hal 1/3 része.
A rendszabályok megszegőinek 12 Ft-ot kell
fizetni (a tilos favágásért csak 1Ft-ot).
- A tolvajokat a bírák és polgárok kikereshetik, ha
a bírák elnézőek a tolvajokkal szemben, akkor
ők fizetnek.
- A bírák minden hónapban a falu összes udvarát
végig nézik és igazolatlan fa esetén büntetnek.
- Épület, szekérhez és ekéhez való fát csak az
erdőbíró engedélyével lehet kivágni.

¹⁰ Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet 174. o.

- Aki más fáját ellopja, annak 1 Ft büntetést kell fizetni.
- A bírák az esküdtekkal havonta végig járnak a falut, és ha a tűzveszélyes kéményeket a tulajdonos nem rendezi, kötelesek ledöntetni.
- „*Mikor pedig Isten makkot ad, 1 Ft bírság alatt tiltatik, hogy senki szolgálja az makkot ne rázza, póznával ne verje, egyéberánt, ha ez ellen tanálatik magának tulajdonítsa büntetését.*”
- A vadalma és a vadkörte kivágása is tiltott.¹¹

A közbirtokosok erdőkezelési utasításaira jellemző az 1647-ben kiadott nagykázmei közbirtokosok erdőrendtartása, amely 8 pontból állt.

1. Itt is először erdőbírót választottak.
2. A jobbágysok sem tűzi- sem épületfát nem vághattak, a földesurak épületfát vágathattak, de csak erdőbírói engedéllyel.
3. A konyha erdejéből is tilos volt a makkfák kivágása.
4. Legeltetés közösen és a kijelölt erdőben megengedett.
5. Az utakat közösen kellett karbantartani.
6. Az állattartóknak is megtiltották az élő gally szedését.
7. Az erdőben szigorúan tilos tüzelni.
8. Minden tulajdonos egy-egy erdőkerülőt adott az erdő őrzésére, ezek beosztását az erdőbíró végezte.¹²

Az 1669-ben kiadott sennyei közbirtokosok erdőrendtartása is hasonló a Csicserihez, azzal a különbséggel, hogy itt már az egyik tulajdonos erdőispán titulust kapott az erdőbíró helyett és az erdőkerülőt hajtónak hívták, továbbá a hársfa faragás is a tilalmi listára került.

Az 1690 körül készült óvári közbirtokosok rendtartása szerint: paraszt embernek tilos a favágás, és a nemes is csak a „Fő-kerülő” útmutatása

¹¹ Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet 347. o.

¹² Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet 462. o.

szerint vághat. Minden tulajdonos egy kerülőt adott, akik kötelesek a fő-kerülőnek mindenben engedelmeskedni. A dézsma szedés is az ő feladata. Kijelölték a barom hajtás útvonalát is, ha a pásztort tilosban találták, meg is pálcázhatták. Az Isten-káromlást is büntették.¹³

A felső-elefánti közbirtokosok erdőrendtartása (1720) szerint:

- Szárazfát lehetett az erdőből kihordani, sőt tűzfát is termelhettek, de csak a kijelölt erdőben, és saját felhasználásra.
- Szent Jakab napjától tilos a legeltetés a makktermő erdőkben.
- Makkoltatás csak a tulajdonosoknak megengedett, makkot szedni tilos, 20 Ft büntetés terhe mellett.
- Az erdőégetés tilos, rajta kapásnál 12 Ft a büntetés
- Az erdőkerülőket „őrzőknek” titulálták és az erdőn kívül a mezőt is vigyázták.¹⁴

A 16-17. században a földesurak is jelentős erdőterületeket birtokoltak, melyek főként a vadászatra szolgáltak. A földesurak az erdőt faanyagnyerésen és a vadászaton kívül elsősorban tartalék mezőgazdasági területnek tekintették. Nem foglalkoztak az erdővel, a tisztartóknak kiadott utasításokban alig esett szó az erdőről. Az első kizárólag az erdőről szóló utasítás 1716-ban készült „A régéczi uradalom erdőőreinek utasítása” címen. Ebben a következőkre utasította az uradalom az erdőőröket.

1. Az erdőőröknek először az erdők határát kellett körbejárni és ellenőrizni, hogy történt-e eltulajdonítás és az erdő melletti utakat idegenek használták-e.
2. Amennyiben az erdőknél legeltetést észleltek, az elkövetőt és a jószágot behajtották a faluba.

13 Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet 609-611. o.

14 Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár I. kötet 643-645. o.

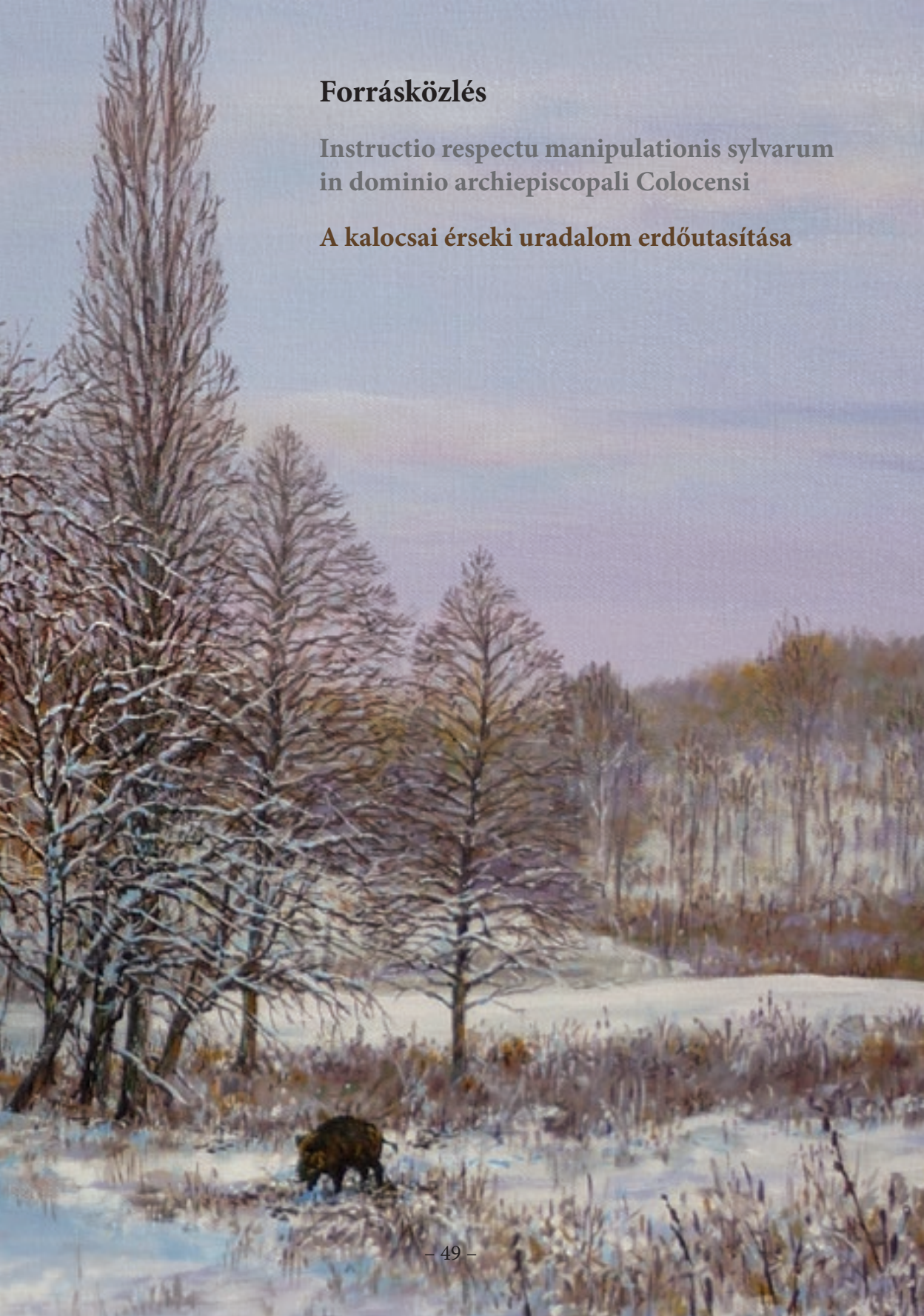

Forrásközlés

Instructio respectu manipulationis sylvarum
in dominio archiepiscopali Colocensi

A kalocsai érseki uradalom erdőutasítása

Instructio

Respectu manipulationis sylvarum in dominio Archiepiscopali Colocensi

Totum negotium et salutaris institutio de conservandis sylvis complectitur in duobus observandis capitibus: nimirum
Primo: quomodo praeexistantes sylvae secando et secundo quomodo juvenes implantandae et sectio perpetua instituenda sit. In hunc finem obtinendum

1° omnes tam majores, quam minores sylvas per instructos et peritos peritos dijudicandas ac aestimandas, imo, ubi possibile fuerit, geometricae ~~metodice~~ ad gradus dimensionanda aut huius simili modo dimensionanda; ultro natura, constitutio et species arborum investiganda et proba instituenda quotnam orgiae ex ejusmodi plaga secari possint et juxta hanc probam pro singulo anno certa orgiarum lignorum aedilium quantitas secanda determinabitur, usque evolutis praefixis annis ea sylvas plaga, quae primo anno secta fuit, ad secandum apta et evectis ex ultima sectione lignis ibidem denuo secetur, ubi inceptum fuit, hac facta de loco in locum sectio in perpetua annorum serie continuari possit.

2° Senium arborum ad succrescentiam necessarium observandum veniet.
De lignis frondosis seu de sylva foliata
Quercus crescit plerumque circiter per annos 200
Acer seu platanus per 100 usque 150 annos

Instructio respectu manipulationis sylvarum in dominio archiepiscopali Colocensi

Totum negotium et salutaris institutio de conservandis sylvis complectitur in duobus observandis capitibus. Nimirum primo, quomodo praeexistantes sylvae secandae et secundo quomodo juvenes implantandae et sectio perpetua instituenda sit. In hunc finem obtinendum

1mo Omnes tam majores, quam minores sylvae per instructos et peritos dijudicandae ac aestimandae, imo, ubi possibile fuerit, geometricae ad gradus aut huic simili modo dimetiendae; ultro natura, constitutio et species arborum investigandae et proba instituenda, quotnam orgiae ex ejusmodi plaga secari possint et juxta hanc probam pro singulo anno certae. Orgiarum lignorumque aedilium quantitas secanda determinabitur, usque evolutis praefixis annis ea sylvae plaga, quae primo anno secta fuit, ad secandum apta et evectis ex ultima tonsura lignis ibidem denuo secetur, ubi inceptum fuit, hac facta de loco in locum sectio in perpetua annorum serie continuari possit.

2do Senium arborum ad succrescentiam necessarium observandum veniet:

De lignis frondosis seu de sylva foliata
Quercus crescit plerumque circiter per annos 200. Acer seu platanus per 100 usque 150 annos.

A kalocsai érseki uradalom erdőutasítása

Az egész tevékenység és az erdők fenntartásáról szóló üdvös utasítás két fő részből áll: egyrészt hogy a már meglévő erdőket miként kell kivágni, másrészt hogy a fiatal erdőket miként kell telepíteni, illetve a vágásokat miként kell intézni. E célokból a következőkre kell figyelni.

1.§ Mind a nagyobb, mind a kisebb erdőket felkészített és tapasztalt emberek ítélik meg, és becsülik fel, sőt ahol lehetséges, a földmérés szabályai szerint lépésre vagy ehhez hasonló módon mérik fel. Továbbá meg kell vizsgálni a fák termetét, állapotát és fajtáit, és próbát kell tenni, hogy az adott területről hány ölet lehet kivágni, és a próba alapján mennyire lehet biztosan számítani évente. Határozzák meg, hogy mennyi ölet és épületfát kell kivágni, míg a kijelölt évek elteltével az erdőnek az a része, amelyet az első évben vágtak ki, ismét alkalmas lesz a vágásra, és az utolsó vágásból származó fák kihordása után újból ugyanott vághatnak, ahol elkezdték, hogy ezután majd a vágást évről évre területről területre lehessen folytatni.

2.§ A fák legmagasabb életkorára a növekedésük miatt oda kell figyelni.

A lombos fák, avagy a leveles erdő

A tölgy többnyire közel 200 évig nő. A juhar és a platán 100-150 évig.

Fagus, ut ad serram sat fortis evadat per
fundo fertili per 120, in sterili per,
150 annos.

Populus, Tilia, et Ulnus 20 usq 40

Betula in humido fundo per 30
in monticulo 40 usq 50

Salix per 20 usq 30 annos

Alnus per annos 40 usq 50

De lignis ^{pinis} ~~pinis~~ seu de ^{Abies} ~~Abies~~ ^{nigra}

Abies, Pinus picea seu Larix intra
80 et 100 annos crescunt.

3

Hic licet senium propositum juxta
varietatem arborum ad debitam acce-
scentiam sit necessarium et in quibusdam
casibus senes ac fortes quercus aliq
arbores requirantur, ad ligna focalia
tamen senium sat maturum

quercus annorum 30 vel 40

Fagus seu Acer 25 ad summum 30

Pinus picea, abies et Larix 20

Populus Betula, Ulnus et Alnus

15 annorum.

Salix et ejusdem speciei arbores
annorum 10.

Imo salices senes omni triennio ramis
foliari possunt.

Notandum tamen est hic praescriptum
arborum senium pro infallibili regula
non habendum. cum hinc inde situs et
fundus arborum multa mutaret.

Adeoq circumstantis loci et experi-
entia de velociori vel tardiori ac-
crescentia doceant relationem inter
senium et accrescentiam arborum et
inter necessitatem instituendam et
ad in quot annos sylvas dividendas.

4

7to Cum arbores senes ~~desertae~~ tam
faciles ramos ^{non} exmittant, truncus, pa-

Fagus, ut ad serram sat fortis evadat, in
fundo fertilis per 120, in sterili per 150
annos. Populus, tilia et ulnus 30 usque
40. Betula in humido fundo per 30, in
monticulo 40 usque 50. Salix per 20 usque
30 annos. Alnus per annos 40 usque 50.

De lignis pineis seu de sylva abiegna

Abies, pinus picea seu larix intra 80 et 100
annos crescunt.

3to Licet senium propositum juxta
varietatem arborum ad debitam
accrescentiam sit necessarium et in
quibusdam casibus senes ac fortes
quercus aliaeque arbores requirantur, ad
ligna focalia tamen senium sat maturum
quercus annorum 30 vel 40, fagus seu acer
25 ad summum 30, pinus picea, abies et
larix 20, populus, betula, ulnus et alnus 15
annorum. Salix et ejusdem speciei arbores
annorum 10. Imo salices senes omni
triennio ramis spoliari possunt.

Notandum tamen est hic praescriptum
arborum senium pro infallibili regula non
habendum, cum hinc inde situs et fundus
arborum multa mutaret.

Adeoq circumstantiae loci et experientia
de velociore vel tardiori accrescentia
docebunt relationem inter senium
et accrescentiam arborum et inter
necessitatem instituendam et in quot
annos sylvae dividendae.

4to Cum arbores senes desertae tam faciles
ramos non exmittant, truncus,

A bükk, hogy elég erős legyen a fűrészelésre, termékeny talajon 120, terméketlen talajon pedig 150 évig. A nyár, a hárstölgy és a szil 30-40 évig. A nyírfa nedves talajon 30, domboldalon 40-50 évig. A fűz 20-30 éven át, az éger 40-50 éven át növekszik.

A fenyőfák, avagy a fenyőerdő

A jegenyefenyő, a lucfenyő és a vörösfenyő 80-100 éven át nőnek.

3.§ Jóllehet a különféle fák esetében bemutatott elérhető legmagasabb életkor fontos a kellő méret eléréséhez, valamint bizonyos esetekben idős és erős tölgyekre, illetve más fákra van szükség, azonban a tűzfának elég, ha a tölgy 30 vagy 40, a bükk és a juhar 25-30, a lucfenyő, a jegenyefenyő és a vörösfenyő 20, a nyár, a nyír, a szil és az éger 15 éves. A fűz és a fűzfafélék elég ha 10 évesek, sőt az öreg fűzfákat minden harmadik évben meg lehet fosztani az ágaiktól.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a fák itt bemutatott elérhető legmagasabb életkorát nem szabad tévedhetetlen szabálynak tekinteni, ugyanis a fák elhelyezkedése és a talaj sokat változtathat ezen.

Sőt a helyi körülmények, valamint a gyorsabb vagy lassabb növekedéssel kapcsolatos tapasztalatok fogják megmutatni a viszonyt a fák életkora és növekedése, valamint aközött, hogy milyen utasítás szükséges, és hogy hány évre kell az erdőt felosztani.

4.§ Mivel az öreg, elhanyagolt fák nem könnyen hajtanak ágakat, a törzset,

letum in locis, ubi est defectus
lignorum, una cum radice efodiendus
et in illius locum, in terram tunc
aliunde mollefactam — excocta radice
mollefactam quaedam glandes injici
eandem et terra sapienda erunt.

5° Ut autem aliis quoque necessitatibus
prospiciatur, quotiescunque pars
sylvae pro his destinata annis defecta
fuerit, ligna adilia directe pro-
stantia paucioresque nodos et ramos
habentia pro perpetua sylva reti-
nenda et cum lignis focalibus con-
secranda non erunt. quemadmodum
etiam ligna dura speciei, molitoribus
rotariis, arculariis, sculptoribus aliis
ejusmodi opificibus necessaria ad
focum haud applicanda sed pro
ejusmodi opificibus, qui altiori
habeant ligna persolvenda, in emolu-
mentum domini relinquenda
veniant, aut potius ante instituenda
et tonsuram ipsam vendenda veni-
ent.

6° Proinde ejusmodi lignis
sufficienter eis provisum, si in anno
proxima plaga 1600 orgias qua-
dratas constituta erit 16 ejusmodi
arbores relictas fuerint, quibus usque
ad tonsuram subsequi anni omnibus
necessitatibus prospectum fuerit,
si vero haec arbores non citius quam
occasione tonsura relictas fuerint
et in ipsa tonsura relictas fuerint,
necesse est, ut, quantum fieri poterit,
in valle aut locis demissis eligantur,
ne umbra sua succrescentiam
juvenum arborum impediant, relate
vero ad semet ipsas contra vehe-

praesertim in locis, ubi est defectus
lignorum, una cum radice efodiendus et
in illius locum, in terram tunc aliunde
excepta radice mollefactam quaedam
glandes injicendae et terra saepiendae
erunt.

5° Ut autem aliis quoque necessitatibus
prospiciatur, quotiescunque pars sylvae
pro his destinata annis defecta fuerit, ligna
aedilia directe prostantia paucioresque
nodos et ramos habentia pro perpetua
sylva retinenda et cum lignis focalibus
consecranda non erunt. Quemadmodum
etiam ligna durae speciei, molitoribus,
rotariis, arculariis, sculptoribus aliisque
ejusmodi opificibus necessaria, ad focum
haud applicanda sed pro ejusmodi
opificibus, qui altiori eadem ligna
persolvent pretio, in emolumentum
inlyti domini reliquenda aut potius ante
instituendam tonsuram iisdem vendenda
venient.

6° Inlytum dominium ejusmodi lignis
sufficienter erit provisum, si in plaga
1600 orgias quadratas constituta 16
ejusmodi arbores relictas fuerint, quibus
usque ad tonsuram subsequi anni omnibus
necessitatibus prospectum fuerit, si vero
haec arbores non citius quam occasione
tonsurae sectae et in ipsa tonsura relictas
fuerint, necesse est, ut, quantum fieri
poterit, in valle aut locis demissis eligantur,
ne umbra sua succrescentiam juvenum
arborum impediant, relate vero ad semet
ipsas contra vehementiam turbinum
custodiantur.

főként azokon a helyeken, ahol hiány van fából, a gyökérrel együtt kell kiásni és a helyére, a gyökérzet kihúzása által már fel-lazított földbe néhány makkot vetni, majd földet dobni rájuk.

5.§ Hogy pedig a többi szükségletről akkor is lehessen gondoskodni, ha elfogy az ezekre az évekre szánt erdőrész, az egye-nesen álló és kevésbé csomós és ágas fákat hagyják meg az erdő állandó részének, és ne vágják ki a tűzifával együtt. Miként azokat a kemény fafajtákat sem szabad eltüzetni, amelyeket a fűrészmolnároknak, bognároknak, asztalosoknak, faragók-nak és más hasonló mestereknek kellene, hanem a tekintetes uradalom gyarapodása érdekében meg kell hagyni ezeknek a mestereknek, akik magasabb áron vásá-rolják meg ugyanazt a fát, sőt már a vágás megkezdése előtt el kell nekik azokat adni.

6.§ A tekintetes uradalom nem lesz híján ilyen fának, ha egy 1600 négyszögöles területen ebből 16-ot meghagynak, ame-lyek a következő évi vágásig minden efféle szükségletéről gondoskodnak. Ha pedig ezeket a fákat nem vágták ki még a soron következő vágás előtt, hanem meghagyták őket, akkor amennyire csak lehetséges, völgyben vagy alacsony fekvésű helyeken válasszák ki azokat, hogy árnyékukkal ne akadályozzák a fiatal fák növekedé-sét, maguk pedig védve legyenek a heves viharoktól.

montiam turbinum custodiantur.
Ubi vero fuerint ligna mollis speciei
Fibi Sapius et quidem in spatio 40
annorum binis aut ternis vicibus
radices evellendae. idq. tam propter
majus capiendum emolumentum,
quam quia radix senex nec tam
facile nec tam copiosas emittit
ramos & surculos; Salices & Populi
exemplo suo id confirmant, quibus
in pingui fundo in spatio
trium annorum alteram tantam,
pluribus pollicibus in crassitie ac
crescent. quo in reliquis arbores
hujus sunt generis, ut tami carum,
quousq. cortex ad huc laevis, quasi
polita & absq. furfuribus fuerit, illic
progrediuntur. Atque tantum per
medium pedem terrae infossae fuerint
ita, id hae modo modalitate quanti-
tatem salicum per transplantati-
onem semper augere possimus.

7mo Ligna non solum desecanda &
in orgias componenda sunt, sed etiam
ad subsequum ver et authumnum
destinata. in hyeme usq. finem
Martii aut usq. 15 Aprilis evehenda
erunt, ut hae ratione Sylvas ab hoc
Mense incipiendo usq. finem Augusti
quiescant & quasi clausae maneant
& consequenter juvenibus arboribus
tenerisq. succedens in vete secundam
speciem successive prodeuntibus
& accrescentibus per currus aut
jumenta damnum inferatur.

8to In desectis sylvae plagis post
sex annos juvenes arbores circa ra-
dicem purganda & trunci eo magis
succrescant.

Ubi vero fuerint ligna mollis speciei, ibi
saepius et quidem in spatio 40 annorum
binis aut ternis vicibus radices evellendae,
idque tam propter majus capiendum
emolumentum, quam quia radix senex nec
tam facile nec tam copiosas emittit ramos
et surculos; salices et populi exemplo suo
id confirmant, quibus in pingui fundo in
spatio trium annorum alterum tantum,
pluribus pollicibus in crassitie accrescunt,
quae in reliquo arbores hujus sunt genii,
ut rami earum, quousque cortex ad huc
laevis, quasi polita et absque furfuribus
fuerit, illico progrediuntur, etiamsi tantum
per medium pedem terrae infossae fuerint,
ita, ut hac modalitate quantitatem salicum
per transplantationem semper augere
possimus.

7mo Ligna non solum desecanda et in
orgias componenda sunt, sed etiam ad
subsequum ver et authumnum destinata,
in hyeme usque finem Martii aut usque
15 Aprilis evehenda erunt, ut hac
ratione sylvae ab hoc mense incipiendo
usque finem Augusti quiescant et quasi
clausae maneant, ne consequenter
juvenibus arboribus tenerisque surculis
in vere secundam speciem successive
prodeuntibus et accrescentibus per currus
aut jumenta damnum inferatur.

8to In desectis sylvae plagis post sex annos
juvenes arbores circa radicem purgendae,
ut trunci eo magis succrescant.

A puhafák gyökereit gyakrabban, negyven év alatt akár kétszer vagy háromszor is ki kell húzni, hogy nagyobb bevételt hozzanak, mivel az öreg gyökér nem olyan könnyen és nem akkora mennyiségű ágat és gallyat hoz; ezt a fűz- és a nyárfák példájukkal támasztják alá, amelyek zsíros talajon három év alatt már a másodikra több hüvelykkel vastagodnak. Ezek a fák egyébként olyan természetűek, hogy az ágaik (még ha azok héja sima, mintha lecsiszolt és kéreg nélküli lenne) azonnal növekedésnek indulnak, ha csak fél lábnyira ásták is be őket a földbe, úgyhogy ezzel a módszerrel a fűzfák mennyiségét átültetés révén mindig növelni tudjuk.

7.§ A fákat nem csak vágni és ölbe rendezni kell, hanem a következő tavaszra és őszre szántakat a télen március végéig vagy április 15-ig ki is kell hordani, hogy az erdők így ettől a hónaptól kezdve egészen augusztus végéig pihenjenek, és szinte elzárva legyenek, nehogy a tavasszal lépésről lépésre új alakot öltő és növekvő fiatal fákban és zsenge hajtásokban a szekerek vagy az igásállatok kárt tegyenek.

8.§ A kivágott erdőrészeken hat év után a fiatal fákat tisztítsák meg a gyökereik körül, hogy a törzseik minél jobban növekedjenek.

Invigilandum est autem ne arbores
ipso securi laedantur aut rami ab illis
desecentur. Sed solummodo demissi du-
dum ac ejusmodi virgulta ex terra
penes radicem succrescentia et semel
circa truncum arborum volventia
~~et nunquam~~ in altum surgentia
et nihilominus succrescentem
arborem succo privantia desecentur.

9

9no Ubi major lignorum defectus
fuerit, ibi terra, in locum securis
plerumque ad findenda ligna adhibita
utendum erit.

10

10no Vertices et rami desectarum
arborum nequaquam negligendi,
sed in fasciculos colligendi, qui
praesertim si exsiccati fuerint,
cum emolumento ad usum converti
poterunt.

11

11no Ne autem robora arborum
dum desecantur, lapsu suo turioni
succrescentis sylvae noceant, lapsus
ad hanc partem dirigendus, ubi
paucissimi turiones exstiterint,
praeterea medio catenis aliorum
§ 20 descriptorum instrumentorum
repentino et nocivo lapsui pra-
cavendum, aut, quod consultius
est, ejusmodi arbores recte tunc
in loco illo desecando, ubi juxta
fixum ordinem ligna desecantur
vel paulo post desecabuntur.

12

12no Sylvae in tot annos divi-
dendae, quam quot ^{pro} producendum
turiones ad succrescentiam juxta
superius datas regulas ~~desecantur~~

Invigilandum est autem, ne arbores
ipsae securi laedantur aut rami ab illis
desecentur, sed solummodo demissi
dum ac ejusmodi virgulta ex terra penes
radicem succrescentia et semel circa
truncum arborum volventia, nunquam
in altum surgentia et nihilominus
succrescentem arborem succo privantia
desecentur.

9no Ubi major lignorum defectus fuerit,
ibi terra, in locum securis plerumque ad
findenda ligna adhibita utendum erit.

10no Vertices et rami desectarum arborum
nequaquam negligendi, sed in fasciculos
colligendi, qui praesertim si exsiccati
fuerint, cum emolumento ad usum
converti poterunt.

11no Ne autem robora arborum,
dum desecantur, lapsu suo turioni
succrescentis sylvae noceant, lapsus ad
hanc partem dirigendus, ubi paucissimi
turiones exstiterint, praeterea medio
catenae aliorumque § 20 descriptorum
instrumentorum repentino et nocivo
lapsui praecavendum, aut, quod consultius
est, ejusmodi arbores recte tunc in loco illo
desecandae, ubi juxta fixum ordinem ligna
desecantur vel paulo post desecabuntur.

12no Sylvae in tot annos dividendae, quot
pro producenda turione ad succrescentiam
juxta superius datas regulas

Vigyázni kell azonban, nehogy a fejszé-
vel magukat a fákat is megsértsék, vagy
levágják róluk az ágakat. Csak az alacsony
bozótot és az olyan bokrokat vágják ki,
amelyek a gyökérnél nőnek ki a földből,
és a fák törzsére tekerednek, és amelyek
sohasem nőnek magasra, hanem csak a
növekvő fától vonják el a nedveket.

9.§ Ahol nagyobb hiány van fából, ott fej-
sze helyett többnyire fűrészket kell használni
a kitermeléshez.

10.§ Nem szabad megfélekezni a kivágott
fák koronájáról és ágairól sem, hanem
azokat kötegekbe kell gyűjteni, kiszáradás
után ugyanis haszonnal értékesíthetőek.

11.§ Hogy a fák ne ártsanak az erdő
növekvő sarjainak, vágáskor a dőlésüket
arra a részre kell irányítani, ahol a leg-
kevesebb a sarj; továbbá lánc és a többi,
20. §-ban leírt eszköz segítségével el kell
hárítani a hirtelen és kárt okozó dőlésüket;
még célravezetőbb, hogy az ilyen fákat épp
akkor vágják ki, amikor az előre megha-
tározott rend szerint sorra kerülnek, vagy
hamarosan sorra fognak kerülni.

12.§ Az erdőket annyi évre kell osztani,
ahány év elegendő, hogy a sarjak a fentebb
megadott szabályok szerint megújítsák a
területet;

sufficientes fuerint, neque securis citius adhibeatur, quam usque dum haec vel illa tonsura in ordine sequetur.

13

13to Adeoque sedulus sylvarum inspector tam numerum orgiarum quam ordinem, in quo secundae venient, libro ad hunc finem conservato, inseret et simul numerum durorum roborum, quibus juxta varias suas species ad non nulla opificia, fabricas, vasa, et circulos utendos, inscribet.

14

14to Ad focum haec dumtaxat ligna applicanda, quae curva, nodosa ac ad aedificia aliasque necessitates inapta censentur, e converso recta, praesertim abietum, pinorum et laricum ad majus emolumentum aperere, scandulas, tigilla aliasque ad aedificia necessaria ex illis conficiendi causa relinquenda erunt. Adeoque speciali attentione invigilandum, ut ligna variis opificibus, molitoribus, sculptoribus, tornionibus, victoribus caeterisque necessaria et ad horum opera apta cum lignis focalibus non commisceantur et ne incurvata et nodosa, quae sectores aliunde eo libentius fugiunt, quo difficilius sectu sunt, relinquuntur.

15to Invigilandum est, ne opificibus indulgeatur sectio praefatarum ligni specierum nisi in illa parte sylvae, quae pro eo anno exposita est, sed iisdem omnibus excindenda tonsura assignanda erit, nisi fors alibi reperirentur

sufficientes fuerint, neque securis citius adhibeatur, quam usque dum hac vel illa tonsura in ordine sequetur.

13to Adeoque sedulus sylvarum inspector tam numerum orgiarum quam ordinem, in quo secundae venient, libro ad hunc finem conservato, inseret et simul numerum durorum roborum, quibus juxta varias suas species ad non nulla opificia, fabricas, vasa, et circulos utendum, inscribet.

14to Ad focum haec dumtaxat ligna applicanda, quae curva, nodosa ac ad aedificia aliasque necessitates inapta censentur, e converso recta, praesertim abietum, pinorum et laricum ad majus emolumentum assere, scandulas, tigilla aliaque ad aedificia necessaria ex illis conficiendi causa relinquenda erunt. Adeoque speciali attentione invigilandum, ut ligna variis opificibus, molitoribus, sculptoribus, tornionibus, victoribus caeterisque necessaria et ad horum opera apta cum lignis focalibus non commisceantur et ne incurvata et nodosa, quae sectores aliunde eo libentius fugiunt, quo difficilius sectu sunt, relinquuntur.

15to Invigilandum est, ne opificibus indulgeatur sectio praefatarum ligni specierum nisi in illa parte sylvae, quae pro eo anno exposita est, sed iisdem omnibus excindenda tonsura assignanda erit, nisi fors alibi reperirentur

ne kezdjék el hamarabb a kitermelést, mint amíg rendes vágási idejük nem érkezik el.

13.§ Az erdőinspektor az erre a célra fenntartott könyvbe gondosan rögzítse, hogy hány öl fát és milyen sorrendben kell majd kivágni, és a keményfák számát is írja be, amelyeket fajtánként különféle munkákhoz, építkezéshez, szerszámokhoz és kerekekhez lehet használni.

14.§ Tűzifának csak azokat szabad használni, amelyek görbék, csomósak és használhatatlannak ítélik őket építkezéshez és más felhasználáshoz. Ezzel szemben az egyenes, főként jegenye-, luc- és vörösfenyő fákat a nagyobb hasznot hozók közé kell sorolni, ezeket meg kell hagyni, hogy zsindelyt, léceket és más, építkezéshez szükséges dolgokat gyártsanak belőlük. Különösen figyelni kell arra, hogy a különböző mesterek (fűrészmolnárok, fafaragók, esztergályosok, kosárfonók és mások) számára szükséges és a munkájukhoz alkalmas fák ne keveredjenek össze a tűzifával, valamint hogy a görbe és csomós fákat ne hagyják ki, amelyek elől a favágók annál szívesebben menekülnek, minél nehezebb azokat kivágni.

15.§ Vigyázni kell, hogy a mestereknek csak az adott évre kijelölt erdőrészben engedjék meg az említett fák kivágását. Mindannyiuk számára ki kell jelölni a vágással kiirtandó részt, kivéve ha máshol

ventis aut alijs incidentibus
confrauto arbor.

16

164to Principus autem regula de
cura Sylvarum in eo consistit, ut
ne ligna hinc inde absq. discrimine
disordinate & sine electione de-
centur, sed ut ordo in desecando illis
de arbore in arborem exakte offer-
retur, ut etiam lectoribus inculcetur,
ne quam inutilem arborem quia
cum maiore ~~diffi~~ opera faciendam, aut
desecanda adinventur, relinquant,
Sed ut omnes arbores ad secandum
aptas, exceptis ad edificia utility
aut ad semen inde colligendum ne-
cessariis, una cum truncis ac ramis
descent ac in orgias componant,
securis autem vel Serra non appli-
canda alte supra terram sed sufficiens
pones arboris radicem apprehensa,
ut, quantum fieri poterit, relictus
trunci pars terro sit aequalis. Hoc
tamen divisio temporum in certa
serie annorum non intelligenda est
de parvis Sylvis pastibus, quas ab-
pares domos vel in intravillano
excisas habent, et quas hic cum
prædicta ~~domini~~ tempore hybendi
quando minores arbuscula nivibus
recte non adeo ladi poterunt,
pro reliquis anni tempore exsecandas
et evellendas habebunt, penes quam
lectionem nihilominus infra sequens
§ observandus erit

17

17. Rapiomis ubiq, quantum fieri
potest dicifa sicca & hinc inde
diffusa aut jam pridem defecta
tegna querenda ad usum confe-

ventis aut aliis incidentibus confractae
arbores.

16to Praecipua autem regula de cura sylvarum in eo consistit, ne ligna hinc inde absque discrimine disordinate et sine electione desecentur, sed ut ordo in desecandis illis de arbore in arborem exacte observetur, ut etiam sectoribus inculcetur, ne quam inutilem arborem, quia cum majore opera findenda, aut desecanda adinvenitur, reliquant, sed ut omnes arbores ad secandum aptas, exceptis ad aedificia utilibus aut ad semen inde colligendum necessariis, una cum truncis ac ramis desecent ac in orgias componant, securis autem vel serra non applicanda alte supra terram, sed inferius penes arboris radicem apponenda, ut, quantum fieri poterit, relictis trunci pars terrae sit aequalis. Haec tamen divisio tonsurarum in certa serie annorum non intelligenda est de parvis sylvae partibus, quas subditi penes domos vel in intravillano excisas habent, et quas hi cum praescitu inclyti dominii tempore hybernali, quando minores arbusculae nivibus tectae non adeo laedi poterunt, pro reliquo anni tempore exsecandas et evehendas habebunt, penes quam sectionem nihilominus infra sequens 43 § observandus erit.

17. Praeprimis ubique, quantum fieri poterit dicisa, sicca et hinc inde disjecta aut jam pridem desecta ligna quaerenda, ad usum consecranda

széltől vagy más kártételtől sújtott fák találhatóak.

16.§ Az erdőgondozás fő szabálya pedig az, hogy ettől kezdve ne vágjanak ki össze-vissza, különbségtétel nélkül, rendezetlenül és válogatás nélkül fát, hanem pontosan, fáról fára tartsák meg a rendet, a favágóknak pedig nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy egyetlen hasznavehetetlennek tűnő fát se hagyjanak el azért, mert azt csak nagyobb erőfeszítéssel lehet kifűrészelni vagy kivágni. Az építkezéshez használható vagy a maggyűjtéshez szükséges fák kivételével minden kivágásra való fát törzsükkel és ágaikkal együtt vágják ki, és rendezzék ölbe. A baltát vagy a fűrészelt pedig ne magasan a föld fölött használják, hanem lentebb, a fa gyökeréhez illesszék, hogy, amennyire lehetséges, a megmaradt törzsrész a földdel legyen egy síkban. A vágásoknak ezt, a meghatározott évek rendje szerinti beosztását azonban nem kell alkalmazni az erdőnek a jobbágyok a házainál vagy a belső telkein lévő kis részekre, amelyeket télen kell kivágniuk és kiszállítaniuk, a tekintetes uradalom tudtával, amikor a hólepte kisebb fácskák kevésbé sérülékenyek. Ebben az esetben a vágásnál a lentebb következő, 43. §-t kell követni.

17.§ Lehetőség szerint elsősorban a széthasadt, kiszáradt és kidőlt vagy már korábban kivágott fákat kell megkeresni és használatra felvágni;

condita et hac ratione silvas ab his alijs dumetis, etiam a damna pascuatione pecorum, ubi senium et conditio silvae admiserit, purgandae erunt. deinde accedendum erit ad arbores virescentes ac recentes juxta regulas praescriptas desecandas, in eis autem secandis certa mensura ac uniformitas ~~tempore~~ pedum observanda, ut deinde ligna aequaliora, in forma aleae ad orgias componi et quantitas annuae sectorum lignorum exactius resciri et inscribi possit. Et porro in locum securis serra adhibita fuerit, labor facilius reddetur, et lignis magis parceretur, multum enim perit per fragmenta festucasque decedentes, si arbores securi desecti fuerint.

18. Non est consultum admittere notarios ut in procul sitis et profundis silvis, praeterquam in ordinaria tonsura secent, quia in ejusmodi locis occultis facile invenient occasionem robora et ramos arborum occultandi, etiam ligna ad asseres conficiendos abalienandi.

19. Sana ratio docet ut sectio ibi incipiat, ubi plurima ad secandum apta invenientur ligna, aut ubi silva ventis, furtis vel invasioni vicinorum maxime est exposita: in genere autem observandum, ut loca remotissima primo, deinde vero propiora aggrediamur, illa, ne decisa ligna successive putrescant, et inutiliter pereant, haec, ut ad omnem eventum et necessitatem prae manibus sint et conservari possint.

et hac ratione silvae ab his aliisque dumis, etiam a damna pascuatione pecorum, ubi senium et conditio sylvae admiserit, purgandae erunt; deinde accedendum erit ad arbores virescentes ac recentes juxta regulas praescriptas desecandas, in eis autem secandis certa mensura ac uniformitas pedum observanda, ut deinde ligna aequaliora, in forma aleae ad orgias componi et quantitas annuae sectorum lignorum exactius resciri et inscribi possit. Si porro in locum securis serra adhibita fuerit, labor facilius reddetur, et lignis magis parceretur, multum hinc perit per fragmenta, festucasque decedentes, si arbores securi desecentur, fuerint.

18. Non est consultum admittere notarios, ut in procul sitis et profundis silvis, praeterquam in ordinaria tonsura secent, quia in ejusmodi locis occultis facile invenient occasionem robora et ramos arborum occultandi, etiam ligna ad asseres conficiendos abalienandi.

19. Sana ratio docet, ut sectio ibi incipiat, ubi plurima ad secandum apta inveniuntur ligna, aut ubi silva ventis, furtis vel invasioni vicinorum maxime est exposita: in genere autem observandum, ut loca remotissima primo, deinde vero propiora aggrediamur, illa, ne decisa ligna successive putrescant, et inutiliter pereant, haec, ut ad omnem eventum et necessitatem prae manibus sint et conservari possint.

az erdőket ezektől, valamit bozótoktól, sőt még a jószágokkal történő kártékony legeltetéstől is meg kell szabadítani, ha az erdő kora és állapota ezt megengedi. Majd csak ezután kell rátérni a zöldellő és fiatalabb fák kivágására a fentebb leírt szabályok alapján. A kivágás során ügyeljenek, hogy a kitermelt fa minden esetben pontosan és egységesen, ugyanakkora lábbal méressék ki, hogy az így egyforma méretűre szabott fákat kocka formában ölbe lehessen rakni, és így az évente kivágott fa mennyisége pontosabban tudható és feljegyezhető legyen. Ha ezentúl fejsze helyett fűrész használnak, a munka is könnyebbé válik, és a fával is takarékosabban bánnak, ugyanis ha fejszével dolgoznak, a lehulló szilánkokkal és forgácsokkal sok fa vesz kárba.

18.§ Nem tanácsos megengedni a jegyzőknek, hogy a távol eső és sűrű erdőkben a rendes évi vágáson kívül is vágjanak, mivel ezeken a helyeken könnyen találnak alkalmat, hogy a fák törzseit és ágait elrejtsek, és hogy lécek gyártására alkalmas fát tulajdonítsanak el.

19.§ Magától értetődik, hogy a munkát ott kell kezdeni, ahol a legtöbb vágásra alkalmas fa található, ahol az erdő leginkább ki van téve a viharoknak, a lopásoknak vagy a szomszédok behatolásának. Általánosságban pedig arra kell figyelni, hogy a legtávolabbi helyekről haladjunk a közelebbiek felé; azért, hogy a távolabbi helyeken a kivágott fa ne kezdjen korhadni, és ne menjen tönkre kihasználatlanul, a közelebbi helyeken pedig minden eshetőségre és szükségre legyen kéznél fa, és őrizni lehessen azt.

20mo Si juvenis turio jam sat
tense accreverit et arboribus semina
ferentibus amplius non indiguit,
hae aliq. arbores virtute §. 13^{ti}
ad aedificia aliasque necessitates
in exsecta silva relictæ, si sat
fortes fuerint, et tensiores suos
ramos successive in tantum
extenderint, ut succrescenti silvæ
et surculis noxis fuerint, sint,
desecanda quidem erunt, sed praviæ
ramis et frondibus spolianda
erunt, ne lapso sub magnum
inferant damnum. Et ut desecta
arbor ad eam, quam cupit secta,
partem cadat, hæc observanda
venit regula: ut in illa parte
ad quam se inclinare debet,
axi attingatur, et ligneus
cuneus impellatur, in obversa
autem parte serra scindatur
et in cissuram ferreus injici-
atur cuneus, vi hujus onus
arboris semet inclinabit ad
illam partem, in qua primis
securis ictibus scissa fuit. Ad
hunc obtinendum finem arbor
etiam catenis ac funibus, prout
alias conbetum est, et in §. 12
dictum est, ad eam, quam volue-
rimus partem, inclinari poterit:
Deniq. secta ligna ex silva tensa
amovenda, ne succrescentes turiones
ac surculi tempore vernali et au-
tumnali curribus aut jumentis
laedantur et conculcentur.

In casum vero demissi turiones
et surculi per pecora ita jam essent
decordati, ac devorati, ut vix ac ne vix

20mo Si juvenis turio jam sat tense
accreverit et arboribus semina ferentibus
amplius non indiguerit, hæc aliaque
arbores virtute §. 13^{ti} ad aedificia aliasque
necessitates in exsecta silva relictæ, si
sat fortes fuerint, et tensiores suos ramos
successive in tantum extenderint, ut
succrescenti silvæ et surculis noxiæ sint,
desecandæ quidem, sed praviæ ramis et
frontibus spoliandæ erunt, ne lapso suo
magnum inferant damnum. Et ut desecta
arbor ad eam, quam cupit sector, partem
cadat, hæc observanda venit regula: ut
in illa parte, ad quam se inclinare arbor
debet, axi attingatur, et ligneus cuneus
impellatur, in obversa autem parte
serra scindatur et in cissuram ferreus
injiciatur cuneus, vi hujus onus arboris
semet inclinabit ad illam partem, in qua
primis securis ictibus scissa fuit. Ad hunc
obtinendum finem arbor etiam catenis
ac funibus, prout alias consuetum, et in §
12 dictum est, ad eam, quam voluerimus
partem, inclinari poterit. Denique
secta ligna ex silva tensa amovenda, ne
succrescentes turiones ac surculi tempore
vernali et autumnali curribus aut jumentis
laedantur et conculcentur.

In casum vero demissi turiones et surculi
per pecora ita jam essent decordati, ac
devorati, ut vix ac ne vix

20.§ Ha a fiatal sarjak már elég erőse nőttek, és nem szorulnak rá magokat hozó fákra, akkor ezeket és a 13. § értelmében építkezésekre és más szükségletekre meghagyott fákat, amennyiben már elég erősek és a nagyobb ágaikkal ártanak a növekvő erdőnek és a hajtásoknak, ki kell vágni, de előbb meg kell fosztani őket az ágaiktól és a lombjaiktól, hogy zuhanásuk közben ne okozzanak nagy kárt. Hogy pedig a kivágott fa arra az oldalra dőljön, amerre a favágó szeretné, kövessék az alábbi szabályokat: azon az oldalon, amerre a fának dőlnie kell, egy karóval támasszák meg és azt faékkal rögzítsék, az ellenkező oldalon pedig fűrészszel vágják be és a vágásba verjenek egy vaséket. Így a fa magától arra az oldalra fog dőlni, ahol az első fejszezésökkel bevágták. A cél elérése érdekében láncokkal és kötelekkel is, miként az egyébként is szokás, és a 12. §-ban is említettük, a kívánt helyre lehet dönteni. Végül az adott erdőből a kivágott fát el kell távolítani, nehogy tavasszal és ősszel a szekerek vagy az igásállatok megsértsék és összetapossák a felnövekvő sarjakat és ültöncöket.

Arra az esetre pedig, ha az alacsony sarjakat és ültöncöket a jószágok annyira elcsúfították és lelegelték, hogy életképtelenek,

quidem se sustentare possint, potius
exsecandi ac in fasciculos colligandi
erunt, ut postea per recentia
germina ex radice producantur et
succrescant alii.

(21)

2^{ae} ubi fuerit defectus lignorum
et vacua loca adinventata nec ad
inseminaturam nec ad colendas vi-
neas apta, haec, si fundus admi-
seid, aranda, aut bipalio fodenda
et modo illo, proci triticum, semine
arborum inseminanda et occanda:
sunt glandes vero et semina
fagi in profunditate aliquot ul-
licum terra immittenda, ne per
feras, pecora aut aves devorentur.
Foliosae arbores plerumque indigent
fundo humido, quia radices
agunt altas, et succum nutricem
extrahunt: arbores vero pineae
aq. semet sustentant in fundo
sterili: in reliquo inferius § 54
docebitur quales proprietates
quavis species seminis habeat,
et quando recto tempore insemi-
nandae sint.

(22)

2^{ae} licet haec sit universalis
regula: ut sectio lignorum juxta
prae fixum ordinem instituantur,
nihilominus ^{tamen} in sylvis senibus,
extensis arboribus abundantibus
quos, umbra sua extensisq. ramis
succrescentiam surculorum im-
pediant, potius eadem illo
senes cum cautela in § 20
manuscripta secando sunt, illarum
trunci autem cum alijs decisis
ac exsiccatis arboribus ad palos

quidem se sustentare possint, potius
exsecandi ac in fasciculos colligandi erunt,
ut postea per recentia germina ex radice
producantur et succrescant alii.

21mo Ubi fuerit defectus lignorum et vacua
loca adinventata nec ad inseminaturam
nec ad colendas vineas apta, haec, si
fundus admiserit, aranda, aut bipalio
ligone fodenda et modo illo, prout
triticum, semine arborum inseminanda
et occanda. Glandes vero et semina fagi
in profunditate aliquot pollicum terrae
inmittenda, ne per feras, pecora aut aves
devorentur. Foliosae arbores plerumque
indigent fundo humido, quia radices
agunt altas, et succum nutricem extrahunt.
Arbores vero pineae aequae semet
sustentant in fundo sterili. In reliquo
inferius § 54 docebitur quales proprietates
quavis species seminis habeat, et quando
recto tempore inseminandae sint.

22do Licet haec sit universalis regula: ut
sectio lignorum juxta praefixum ordinem
instituenda, nihilominus tamen in sylvis
senibus, extensis arboribus abundantibus,
quae umbra sua extensisque ramis
succrescentiam surculorum impediunt,
potius eadem illae senes cum cautela in
§ 20. praescripta secandae sunt, illarum
trunci autem cum alijs decisis ac exsiccatis
arboribus ad palos

inkább ki kell őket vágni, és kis nyalábokba gyűjteni, hogy később a gyökérzetről új sarjak fakadjanak, és magoncok nőjenek.

21.§ Ahol hiány van fából, és a fellelhető kihasználatlan területek se vetésre, se szőlőművelésre nem alkalmasak, ezeket, ha a talaj engedi, fel kell szántani vagy kétágú kapával föl kell ásni, majd pedig úgy kell a fák magvaival bevetni és elboronálni azokat, mintha búzát vetettünk volna.

A makkokat és a bükk magvait néhány hüvelyk mélységbe a földbe kell rakni, nehogy a vad, a jószágok vagy a madarak felfalják őket. A lombos fáknak többnyire nedves, termékeny talajra van szükségük, mivel a gyökereik mélyre hatolnak, és a tápláló nedvet onnan vonják ki. A fenyőfák azonban egyformán megvannak terméketlen talajon is. A továbbiakban lentebb az 54. § be fogja mutatni, hogy az egyes fajok magjának milyenek a tulajdonságai, és mikor kell helyes időben elültetni őket.

22.§ Jóllehet az az egyetemes szabály, hogy a fák vágását előre meghatározott rend szerint kell intézni, mindazonáltal azokban az erdőkben, amelyek bővelkednek öreg és terebélyes fáknak, amelyek árnyékukkal és kiterjedt ágaikkal a fiatalosok növekedését gátolják, ezeket az öreg fákat a 20. §-ban előírt óvatossággal ki kell vágni, a törzsüket pedig a többi kivágott és kiszáradt fával együtt

Segédletek

1.) Tartalomjegyzék az erdőutasítás szövegéhez (az egyes pontok tartalmának rövid áttekintése, kivonata)

Az erdők vágásával kapcsolatos tennivalók (1-27. pont)

- 1.§ Az erdők felmérése, vágásterv készítése
- 2.§ Az egyes fafajták növekedése, életkora (tölgy, juhar, platán, bükk, nyár, hárs, szil, nyír, fűz, éger, jegenyefenyő, lucfenyő, vörösfenyő)
- 3.§ Az optimális vágási életkor változásai egyedi szükségletek (pl. tűzifa) és adottságok (pl. talaj) függvényében (tölgy, bükk, juhar, lucfenyő, jegenyefenyő, vörösfenyő, nyár, nyír, szil, éger, fűz)
- 4.§ Öreg, elhanyagolt fák gyökeres kiásása fahiányos helyeken, makkvetéssel
- 5.§ Egyenes, kevésbé csomós, szebb fák meghagyása, kemény fafajták külön értékesítése (fűrészmolnárok, bognárok, asztalosok és fafaragó-mesterek említésével)
- 6.§ Hagyas-fák gyakorisága (100 négyszögölenként 1) és praktikus elhelyezkedése (alacsony fekvésű helyeken, viharoktól védetten). Puhafák gyökereinek kihúzása, ágaik és hajtásaik gyarapítása, szaporítása
- 7.§ A vágott fa kihordási kötelezettsége, az erdő nyugalmanak biztosítása tavasztól őszig a zsenge hajtások, fiatal fák védelme érdekében
- 8.§ Fiatal fák környezetének tisztítása, növekedésük és életterük biztosítása
- 9.§ Fűrész használatának ajánlása fejsze helyett fahiány esetére, gazdaságosabb kitermeléssel
- 10.§ Kivágott fák ágainak kötegelése, értékesítése
- 11.§ Sarjak védelme a fák döntésekor, a 20.§-ban leírt eszközökkel
- 12.§ Évekre beosztott vágásterv készítése, a sarjak és az erdő megújulásának figyelembe vételével
- 13.§ Az erdőinspektor nyilvántartási kötelezettsége a kivágható fa mennyiségéről, a vágás sorrendjéről, az értékesebb keményfák külön összeírásával
- 14.§ A tűzifa, az épületfa és a mesterek számára szükséges fák elkülönítése, valamennyi fa hasznosítása (jegenyefenyő, lucfenyő, vörösfenyő, zsindely, lécek, fűrészmolnárok, fafaragók, esztergályosok, kosárfonók és más mesterek említésével)
- 15.§ Mesterek és mások számára is csak az adott évre kijelölt erdőterület vágható, kivételt viharok, sérült fák jelenthetnek más területeken
- 16.§ A vágásra kijelölt terület teljességre törekvő fakitermelése, valamennyi fa hasznosítása, a vágás módjának ismertetése. Jobbágypok házainál, telkein nem érvényes az évekre beosztott vágásrend (ezzel kapcsolatban ld. még a 43. §-ban leírtakat)

- 17.§ A vágás sorrendje, sérült fák kitermelése, haszontalan bozótok eltávolítása, az ölfá mérete és az alkalmazott mérték (láb) állandóságának biztosítása, fejsze helyett fűrész ajánlása a takarékos kitermelés-feldolgozás érdekében
- 18.§ Az évi rendes vágásterületen kívüli favágás tiltása, a távol eső, sűrű erdőkben történő visszaélések (fa elrejtése, titokban történő kitermelés) elkerülése
- 19.§ A vágás sorrendjének megállapítása a viharok és a falopás veszélyeinek figyelembe vételével. Általában a távolabbi részekről haladnak a közelebbi területek felé a megfelelő őrizet és a könnyen elérhető fa biztosítása miatt
- 20.§ A 13.§-ban említett, építkezésekhez és magnak meghagyott fák kitermelésének kímélő módja, döntése és elszállítása (a 12.§-ra történő hivatkozással, mely minden bizonnyal téves, a tartalomról ítélve a 11.§-ra gondolhattak). A sérült sarjak összegyűjtésének és eltávolításának szükségessége
- 21.§ Kihasztnalatlan területek fásítása, bevetése fák magvaival, hivatkozással az 54.§-ra (makkok, bükk magvai, fenyőfák említésével)
- 22.§ Öreg, terebélyes fák óvatos vágása (hivatkozással a 20.§-ra) és teljes hasznosítása (szőlőkarók, zsindey, ágak, lombok)
- 23.§ Tölgy- és bükk erdők tervezett telepítése közjük ültetett egyéb fákkal, melyek fiatal korukban védik őket a viharoktól és egyéb sérülésektől
- 24.§ A kipusztított, kirabolt erdők újratelepítése
- 25.§ Az újonnan telepített erdők őrzése, védelme felesleges utak kialakításától, valamint legelő jószágoktól, különösen a kecskéktől
- 26.§ Rekettye, fűz és más gyorsan növekvő fák ültetése kertek, kerítések mentén, melyek lombja szükség esetén a jószágoknak takarmányként is hasznosítható
- 27.§ A makkgyűjtés bérbe adásának lehetősége és a jobbágyok ezzel kapcsolatos kedvezménye
- A fiatal erdő telepítésével és gondozásával kapcsolatos tennivalók (28-55. pont)*
- 28.§ Nyírfák és más hasonló oszlopos fák vágásának, kihordásának módja fiatal tölgyek és bükkfák védelmében
- 29.§ Bükk és lucfenyő oszlopfák, kasszia fák (azaz kéreghántásra kijelölt fák) kitermelése bognárok számára vágásrendben, a nagyobb törzsű fákat megelőzve
- 30.§ Zsindey, szőlőkaró és más szükségletre szolgáló fák kitermelése megelőzi a tűzifa vágását
- 31.§ Rétek, földek, legelők bekerítése élő sövény, bozót és egyéb alacsonyabb rendű fafajták alkalmazásával, a hasznosabb és könnyen eladható fafajták mellőzésével
- 32.§ A házakat, istállókat és más mezőgazdasági épületeket ne fából építsék, a falakhoz inkább agyagot, döngölt földet, vesszőt alkalmazzanak. Sövény-kerítések telepítése tüskés bozót és fehér szilva bujtványaival ajánlott
- 33.§ Aratás idején a kévék megkötéséhez a vesszők használatát (szalmafonatok helyett) tiltani és büntetni kell

- 34.§ Növekvő sarjak lombjait, pl. lucfenyőét borkimérés cégeireként, vagy egyéb hasonló lombokat templomi ünnepek, körmenetek alkalmával használni tilos, helyettük felnőtt fák leveleit, ágait hasznosítsák
- 35.§ Élő fák kérgének hántása szigorúan tilos és büntetendő, a mesterek számára szükséges kéreg csak a vágásból gyűjthető
- 36.§ Tűzgyújtás tiltása száraz fű, levelek, fadarabok és forgács égetése céljából. Tüzet okozók büntetése, tűzgyújtó eszközök (tűzütő acél, kovakő, pipa) használatának tiltása pásztorok és segédek számára. A tilalom rendszeres kihirdetése
- 37.§ A gyalogutakat bükkfák helyett lehetőleg eperfákkal szegélyezzék
- 38.§ Az erdők útjai egyenesek és 4 öl szélesek (két szekér számára járhatók) legyenek, a házak előtt is ilyen utakat hagyjanak, egyébként ültessék be a maradék szabad teret fákkal
- 39.§ A legelőkön természetesen előbukkanó sarjak védelme, az ilyen területek cseréje erdők kialakítása érdekében
- 40.§ Sátrak, szállások, istállók létesítésének tiltása az erdőben (a hozzájuk vezető utak, a jószág legeltetésével járó károk stb. miatt)
- 41.§ Az öreg tölgyek vagy más, vadpihenőhelyként meghagyott nagy fák lombjainak vágása (a 20. §-ban említett módon), hogy a környezetükben felcseperedő erdőt árnyékukkal ne akadályozzák
- 42.§ Mezsgyék, határhalmok rendszeres vizsgálata, karbantartása. Pereskedés alatt álló erdők kifosztásának megakadályozása
- 43.§ Téglaegetéshez az értéktelenebb, nehezen eladható fát kell használni
- 44.§ Az erdőkben a vásárlók ne tetszésük szerint, maguk vágjanak, hanem az erdőinspektor közreműködésével, lehetőleg a már kitermelt és ölbe rendezett fából kapjanak
- 45.§ A fakitermelés időszaka lombhullás után kezdődik. A tűzifa vágása novembertől február végéig tart, az épületfák vágása decemberben és januárban ajánlott. Kivételek és egyéb teendők (fa hasítása, ölbe rendezése, stb.) leírása, részletesen ismertetetése
- 46.§ Kézszel törhető gallyak gyűjtésének ideje és módja szegények számára, favágó eszközök használatának szigorú tiltásával, erdőőri felügyelettel
- 47.§ A községek és az uradalom erdőiben, valamint a közös erdőkben az egyes helységek tűzifa szükségletére kijelölt erdőrészekben és a meghatározott mennyiségen túl szigorúan tilos a vágás. Amennyiben a községi- és közös erdők is vágásokra oszthatók, az erdőutasításban leírtak szerint kell ott is eljárni
- 48.§ A mocsaras és vizenyős erdőket lehetőség szerint vízmentesítsék, s a kiszáritott, nádtól és kákától megtisztított területet ültessék be nyár- és égerfákkal
- 49.§ A Duna menti, zömmel puhafát adó erdők fafajtainak kezelése, hasznosítása (nyár, rekettye, szil, fűz)
- 50.§ A kertek, rétek, udvarok üres helyeinek fásítási kötelezettsége az uradalom tevékenységével és az erdőinspektor közreműködésével (termékeny talajon nyár, fűz, éger,

agyagoson és szárazon szil, homokos talajon pedig luc- és jegenyefenyő, eperfa). A gyümölcsöskerteket, eperfákat kökény sövénnel vagy árokkal védjük

- 51.§ A rendelkezések célja a közjó és az uradalom gyarapodása, betartásával a mesterek munkájához szükséges fa is biztosítható
- 52.§ Az erdőinspektorok figyeljenek arra, hogy vágáskor a fák törzseit egészen a földnél vágják el
- 53.§ A faültetés és telepítés módjára és idejére vonatkozó utasítás (részletezése fajtánként, a következő pontban)
- 54.§ 1. tölgy, bükk, vörösfenyő, fehérfenyő, erdeifenyő; 2. vörös bükk; 3. fehér bükk; 4. nyárfa; 5. hárs; 6. nyír; 7. bükk és hárs, nyír, nyár; 8. lucfenyő, jegenyefenyő
- 55.§ A közjó és az uradalom gyarapodása érdekében hozott rendelkezések betartásáért az erdőinspektor felel, az ő kötelességeit tartalmazza a következő külön utasítás

Külön utasítás

- 1.) Az erdőgondozás célja a közjó, az uradalom és a magánemberek gyarapodásának biztosítása, ezt a célt szolgálta a Magyar Királyság számára kibocsátott, előzőekben ismertetett erdőrendelet, melyet az erdőinspektornak behatóan ismerni és követni kell. Ezen kívül az uradalom saját helyzetére alkalmazott előírások, szintén az inspektor munkáját segítő, az alábbiakban következnek

Az erdő megtartása és őrzése

- 2.) Az erdő rendkívüli alkalmakra (tűzvészek, háborúk, tömeges benépesítés stb.) fenntartott része, mely a vágásra beosztott rész védelméül szolgál (annak felforgatását megakadályozza), különleges figyelmet érdemel
- 3.) A vágásra beosztott, földmérők által kimért területek mellett kimaradó, eltérően kezelt erdőrészekről, melyek megfelelő arányban megtartandók
- 4.) Ha nem lenne külön kezelt erdőterület, akkor az erdőinspektornak kezdeményezni kell a hivatalnál annak elkülönítését
- 5.) Az elkülönített erdőben a fák kergét lehántani vagy a fákat kivágni nem szabad
- 6.) Az elkülönített erdőrészből az uradalmi személyzet kivételével az embereknek és jószágoknak is tilos a belépés, hogy minden károkozástól megóvják. Az erdőinspektor tekintélyét ezzel kapcsolatban az úriszéken kiszabható büntetésekkel is alá kell támasztani, a vadászat tiltását pedig táblákkal is jelezni kell
- 7.) Az erdő tisztításának módja, lépései kiszáradt fák, szükségtelen bozótosok előfordulása esetén: írásos jelentés a gazdasági ülésnek, majd a közeli jobbágyok kirendelése, a munka végrehajtása az erdőőrök jelenlétében
- 8.) Erdőtisztítás alkalmával ne vágjanak utakat a szekereknek, az átjutást akadályozó fákat kivágásuk után az emberek az igásállatok segítségével vigyék ki a területről
- 9.) A második pontban már említett tartalék erdő vágásáról a gazdasági ülés írásos döntése szükséges, a vágást a kerületi tisztartó jelenlétében kell végezni

A sarjak és a fiatal erdő

- 10.) A vágás után természetes módon, magától sarjadó erdő kezelése
- 11.) A sarjadó erdő kopáran maradt vagy bozótos részeiről be kell számolni a gazdasági ülésen, hogy a baj orvoslásáról mielőbb megfelelően gondoskodjanak
- 12.) A sarjak elhanyagolása esetén az inspektor ne engedje a tartalék erdő sarjainak kiásását, védje azt a 6. pontban leírtaknak megfelelően
- 13.) A sarjak ritkítása a fák növekedésének serkentése céljából veszélyes lehet, mert csökkentheti az erdő ellenálló képességét. A fiatal fácskák így kiszolgáltatottabbak a viharok számára, gyakoribb és hevesebb mozgásnak vannak kitéve, mely nem kedvez az egyenes növekedésnek
- 14.) Ha a növekvő kiskákat jól meg lehet különböztetni a bozótoktól, a 7. és 8. pontban leírt utasítások követendők
- 15.) Nem szabad a hasznavehetetlen bozótok közé sorolni a mogyoró, nyír, hárs és a kőris hajtásait, melyeket a faragók, kosárfonók, bognárok és más mesterek is jól hasznosíthatnak, ezeket a többi hasznos fához hasonlóan, magjuk elvetésével is szaporítani kell

Az erdők használata és kivágása

- 16.) Az erdők vágásra történő felosztását, ill. az ehhez szükséges földmérést el kell végezni. Az éves vágási területet az erdőinspektor jelölje ki a szükségletek figyelembe vételével, a gazdasági főtisztékkel és azok helyetteseivel egyetértésben. A vágást az erdők szélein kezdjék, hogy a fák kiszállítására készített utak a következő években is használhatók legyenek
- 17.) Ha a vágás bizonyos részein a kivágott fák elszállítása túlzottan nehézkes vagy költséges, a gazdasági ülésen határozzanak kedvezményes eladásuk módjáról
- 18.) A favágás a rendeletben meghatározott időben történjék. Az épületfát és a mesterek (bognárok, kosárfonók) számára szükséges fát nem szükséges minden évben feltétlenül kivágni, a következő év vágását viszont a meghagyott fákkal kell kezdeni
- 19.) Minden vágásnál gondoskodni kell róla, hogy magas tuskók ne maradjanak és az ágtörmelékét is azonnal szállítsák el, hogy az újulat növekedését megkönnyítsék
- 20.) A jobbágyok számára szükséges tűzifa kiadását lehetőleg száraz, szélről kidöntött fával, ill. ezek hiányában egyéb fiatal, hasznot nem hozó fákkal kell teljesíteni
- 21.) A jobbágyok tűzifa-járandóságával semmi esetre sem szabad kereskedni, az inspektornak a hasonló jelenségeket figyelemmel kell követni, és a visszaéléseket azonnal írásban jelezni kell a gazdasági főtisztnek
- 22.) A jobbágyok a szükséges tűzifát a károk megelőzése érdekében csak a hét két napján vihetik el, az erdőinspektor személyes jelenlétében. Egyéb napokon az úriszék bünteti a favágó eszközökkel vagy szekérrel történő megjelenést az uradalmi erdőkben
- 23.) A tűzifa ingyenessége csak az uradalom jobbágyai számára adott. Idegenek meghatározott áron vásárolhatnak, de csak akkor szállíthatnak, ha a befizetést a kerületi

tisztartó és az erdőinspektor aláírásával igazolni tudják és az elismervényt az erdésznek bemutatatták

A 24. pont kimaradt, számozási hiba történt!

- 25.) Az uradalom területén lakó, előző pontban említett idegenek: a mesterek, a taksások és mindazok, akiket az úrbér nem érint, kivéve, ha a faizást külön szerződésben megengedték nekik
- 26.) Az épületfák jelölése vágás előtt két helyen, a vágás vonalának két oldalán, erre a célra készített pecséttel kötelező. Így a szükségesnél nagyobb tuskó sem hagyható és a kivágott fa is azonosítható. Ha valaki jelöletlen fát szállít, azonnal le kell foglalni, és a vétkezt az úriszék büntesse meg
- 27.) A vágás utáni terület tisztítása, a tuskók eltávolítása, gödrök betemetése
- 28.) Az erdők tisztítása után a sarjak védendőek. A tölgy és bükk felbukkanása ideális, de ha a terület kopáran marad, a talajt meg kell vizsgálni, és a bevetéséről határozni, az ehhez szükséges magokkal az erdőinspektornak mindig rendelkeznie kell
- 29.) Épületfának alkalmas fenyők (jegenye-, luc- és vörösfenyő) is ültethetők, a tűzifa-igény figyelembe vételével, ill. megfelelő terv készítésével. A megvalósítás előtt az erdőinspektornak meg kell várnia az érseki döntést előzetesen benyújtott tervével kapcsolatban
- 30.) A tűzifa méretre vágása, elkülönítése, ölbe rendezése és eladásának lehetőségei (tölgy és bükk elkülönítése a fűztől és kőristől)
- 31.) Az erdőinspektor heti jelentési kötelezettsége a vágott fákról a gazdasági ülés számára

Az erdőkről általánosságban

- 32.) Bármilyen erdő általános bérbeadása vagy korlátlan használata káros, az ilyet mielőbb meg kell szüntetni
- 33.) A jobbágyságok erdőirtása földterületeik növelése érdekében tilos, előfordulását az erdőinspektor írásban jelentse a gazdasági ülésnek, mely vizsgálat után a kihágás mértékének megfelelően büntessen
- 34.) A kihágások elkerülése érdekében az erdőket legalább havonta körül kell járni a határjelek ellenőrzésével, ill. a felfedezett rongálások helyreállításával
- 35.) Az erdőinspektornak és az erdőőröknek írásos jelentéseket kell készíteniük a heti gazdasági ülésekre, ill. súlyos esetekben soron kívül, közvetlenül a prefektus számára
- 36.) Közös legelő céljából erdőterületet ne használjanak, a korábban így kijelölt területet lehetőség szerint egy másik, kevésbé jelentős, már kiirtott erdőrésze cseréljék ki
- 37.) Az erdőterületek értékes kincseit, ismeretlen lelőhelyeit (pl. szén, márvány, érc, borvíz- és hőforrások) fel kell tárni, róluk írásos jelentést kell készíteni a gazdasági ülés számára, s a hasonló bejelentéseket megfelelően jutalmazni is szükséges
- 38.) A makk és a gubacs gyűjtése, valamint a vadászat és a halászat is tekintélyes jövedelem forrása, így ezeket is szabályozni szükséges

- 39.) A makkoltatásra szolgáló területek felmérése, hasznosítása
 - 40.) A makkoltatásra behajtott disznók írásos engedélyezése, formulával
 - 41.) A makkoltatásra behajtott állatok számának ellenőrzése
 - 42.) Végelszámolás és ellenőrzés a makkoltatási időszak végén
 - 43.) A gubacs gyűjtésének szervezése, regisztrációja
 - 44.) Uradalmi tisztartók nem részesíthetik magukat önkényesen erdőhasználati jogokban, ha mégis előfordulna, az erdőinspektornak azonnal jelentést kell tennie
 - 45.) A vadászati jog is az erdőinspektor hatásköre és annak módja az ő felelőssége
 - 46.) A vadászatot tiltó táblákkal kell akadályozni a külön kezelt erdőterületeken, a 15 évnél fiatalabb sarjak erdőrészén és a vadak szaporodására kijelölt területeken
 - 47.) Vadászat tiltása párzási- és tenyészidőszakokban, állatfajonként meghatározva (szarvastehén, dámvad, vaddisznó, nyúl). A tiltás megszegése esetén jelentést kell tenni a gazdasági ülésnek
 - 48.) Ha nem nemes és nem katonatiszt személyt vadászon érnek, fegyverét kobozzák el és kutyáját szúrják le
 - 49.) Az erdőinspektor vagy helyettesei által elejtett vadakkal is el kell számolni a gazdasági ülés számára, ahol értékesítésükről döntést hoznak
 - 50.) Az elejtés jogcímén fizetendő díjak meghatározása (szarvasbika, szarvastehén, dámvad bika, dámvad tehén, róka, nyúl, fogoly, farkas, vadkan)
 - 51.) Ragadozó állatok kiirtása az úrbérrendezésnek megfelelően történjék
 - 52.) Az erdők vizeiben halat, rákot és teknőst csak a hivatalos bérlő foghat ki
 - 53.) Az erdőben kihágást követők büntetése, előállítás, figyelmeztetése és a károk rendezése
 - 54.) A szénégetők felügyelete, szekereik számának jelzése
 - 55.) Fakéreg biztosítása tímárok számára vágási időben
- Az erdőinspektor tisztsége és munkája*
- 56.) Az inspektor munkájához szükséges tulajdonságok
 - 57.) A szükséges szakismeret és helyismeret
 - 58.) Vezető szerep az erdészek irányításában, részvétel a gazdasági üléseken
 - 59.) Bánásmód az erdőörökkel, ellenőrzésük, eljárás a vétkesek ellen
 - 60.) Tisztartók és számvevők ellenőrzése az erdőügyekben, jegyzőkönyv vezetése kerületenként, minta alapján, valamennyi esemény követésével (minta az erdőutasítás végén mellékelve)
 - 61.) Utalványok és nyugták vezetése a számvevőség és a kerületi tisztartók számára, a pénzforgalomról és az átadott fáról
 - 62.) A prefektus ellenőrző látogatásai az erdőinspektornál
 - 63.) Irrattár vezetése és őrzése a kapott utasítások és a készített jegyzőkönyvek dokumentumaival, erre a célra szolgáló szekrényben, elkülönített helyen

- 64.) Az erdővel kapcsolatos díjazások előterjesztése
 - 65.) Törekvés a károk elkerülésére és az erdők gyarapodására
 - 66.) Tégláégetők szabálytalan méretű tűzifájának elszámolása
 - 67.) A fa-járandóságok átadása a kerületi tisztartóknak, vékonyabb ágak külön kezelése
 - 68.) A robotban vagy fizetésért kivágott fák napi normája, előírt mennyisége, a szekerek terhelhetősége
 - 69.) A fa utalványok, cédulák négy hetes érvényessége
 - 70.) A gyűjtött gubacs uradalmi elővásárlási joga, árának megállapítása
 - 71.) A komló összegyűjtése, kezelése
 - 72.) Jobbágyságok évi három napos hajtási kötelezettsége ragadozó állatok vadászata céljából, a vadászatok levezetése
- Jegyzőkönyv minta a kerületek erdőkkel kapcsolatos eseményeinek vezetéséről (korábban, a 60. pontban már említve)

2.) Mutatók

Személynevek, intézmények, helynevek

Alsó Pandúr-sziget ld. Pandúr-sziget

Asztrik kalocsai érsek 27

Bács (Bač, Szerbia), mezőváros és
érsek-uradalmi kerületi központ
Bács-Bodrog vármegyében, a Duna
mentén 10, 34, 44, 45

Bács-Bodrog vármegye 9, 10

Bácsújfalú (Selenča, Szerbia), község
Bács-Bodrog vármegyében 10

Baja, város Bács-Bodrog majd Bács-Kis-
kun megyében 39, 42

Balla Antal/Antonius, Pest vármegyei,
majd kalocsai érsekuradalmi mérnök
44

Banyasziget, erdő Kalocsa közelében 40

Batthyány József, gróf, kalocsai érsek 11

Bogyszló, község Pest- majd Tolna
megyében 10, 40, 41

Bóvár, Bóvársziget erdő 40, 45

Bödd-bakod, kalocsai kerület, gazdaság 10

Branyevina, bácsi erdők 44

Circus kert ld. Tyúkmajor

Czetto Rozália, Olearius Vilmos felesége
11

Csanád, község Pest- majd Bács-Kiskun
megyében 10, 41, 44, 159

Császártöltés, község Pest- majd Bács-Kis-
kun megyében 10, 43

Csávoly, község Pest- majd Bács-Kiskun
megyében 10

Cserta (Koppány), erdő a Duna mentén 42

Csicser (Čičarovce, Szlovákia), község Ung
vármegyében 18, 19, 20

Csorna pusztája, kalocsai kerület, gazdaság
10

Csőre Pál, bibliográfiai tétel, szerző 46

Debrecen, város 17

Dérony (Deronje, Szerbia), később Dernye
község, érseki birtok Bács közelében
10, 44

Diakovár (Đakovo, Horvátország), a
diakovári püspökség székhelye 27

Dóka Klára, bibliográfiai tétel, szerző 9,
13, 27, 46

Dokomlás (Doromlás), erdő 40

Doromlás, erdő 40

Drágszél pusztája, kalocsai kerület, gazdaság
10

Duna folyó 9, 14, 27, 37, 39, 40, 42, 44, 45,
95, 163

Dusnok, község Pest- majd Bács-Kiskun
megyében 10, 41

Eger, egri érsekség, egri érseki uradalom
27, 30, 33, 34, 35, 37

Erdély 25

Erősally, szeremlei erdő 42

Érsekhalom, hajósi kerület, gazdaság 10
érseki uradalom (kalocsai), KÉU 9, 10, 11,
12, 14, 27, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 44,
45, 46, 49, 51

Fácános, Fácánys (sárközi erdő) 43, 45

Fadd, község Tolna megyében, a Duna
mentén 40

Fajsz, község Pest- majd Bács-Kiskun
megyében, a Duna mentén 40, 41

Feketeerdő (csanádi erdő) 41

Felső Pandúr-sziget ld. Pandúr-Sziget

Felsőelefánt (Horné Lefantovce, Szlo-
vákia), község Nyitra közelében,
felső-elefánti közbirtokosság 21

Ferdinánd I., király 24

Fiserin Anna, Olearius Vilmos felesége 11

- Foktő, Foktű, község Pest- majd Bács-Kiskun megyében, a Duna mentén 10, 40
- Gaj-guvnista (bácsi erdők) 44
- Géderlak, község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10
- Gemenc, erdő 10, 12, 39, 41, 43, 44, 46
- Gersnerics Antal, paksi számvevő 11
- Geusau, Karl báró, erdész szakember 25
- Góga (Taplós), erdő 40, 41
- Gyertyaszentelő Boldogasszony napja (február 2.) 28
- Gyűrűsalj, erdő Báta közelében 43, 45
- Hajós, mezőváros Pest vármegyében, a kalocsai érsekség egyik kerületének központja 10, 34, 43, 44, 45
- Hallstatt (Ausztria), felső-ausztiai kisváros 17
- Hátfő (Doromlás), erdő 40
- Hatsziget, szeremlei erdő 42, 44
- Hild, hajósi kerület, erdő és gazdaság 10, 44
- Horváth István, bibliográfiai tétel, szerző 28, 29, 30, 46, 47
- Hosszú sziget (Kecel), erdő 43
- Hradek-lykava (Liptóújvár, Szlovákia) 25
- Ilsvai György, zólyomi ispán 16
- Imsós, erdő 12, 44, 46
- József nap ld. Szent József napja (március 19.)
- Juhász Márta, bibliográfiai tétel, szerző 9
- Justi von Carl, mérnök 45
- Kalocsa, mezőváros Pest-Pilis-Solt vármegyében, kalocsai érseki uradalom egyik kerületi központja 9, 10, 11, 12, 13, 14, 27, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46
- Kalocsai egyházmegye 27
- Kalocsai érseki uradalom, ld. érseki uradalom, KÉU
- Kalocsai főkapitány 12, 41, 46
- Karasz, Kárász, erdő 41
- Kassa (Košice, Szlovákia), város 17
- Kecel, község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10, 43
- Kéles (Köles), hajósi kerület, erdő és gazdaság 10, 43
- Kis-Pakau ld. Pakau
- Kollonich László, gróf, kalocsa-bácsi érsek 12
- Kolossváry Szabolcsné, bibliográfiai tétel, szerző 15, 46
- Koppány, erdő 42
- Köles ld. Kéles
- Kronowetter Antal, uradalmi mérnök 44, 45
- Lakatos Adél, bibliográfiai tétel, szerző 34, 46
- Lakatos Andor, bibliográfiai tétel, szerző 46, 181
- Landerer János Mihály, nyomdász 12
- Lenes, erdő Dusnok közelében 12, 41, 46
- Lipót I., király 24
- Liptóújvár (Liptovsky Hrádok, Szlovákia), ld. Hradek-lykava 25
- Magyar Eszter, bibliográfiai tétel, szerző 46
- Magyar Királyi (udvari) Kancellária 24
- Magyar Királyi Kamara 9, 12, 13, 17, 24, 26, 38
- Majorsziget, erdő 44
- Máramarossziget (Sighetu Marmăției, Románia), város 17
- Mária Terézia, királynő 12, 13, 14, 15, 24, 25, 27, 30, 35, 36, 38
- Mikovinyi Sámuel, mérnök, térképész 44
- Mindenszentek napja (november 1.) 28

- Miske, község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10
- Molnár Attila, szerző (fotó illusztrációk) 181
- Morcs (Morts), erdő Hajós és Császártöltés közelében 43
- Munkácsi püspökség 27
- Nádudvar (ma Nemesnádudvar), község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10
- Nagybánya (Baia Mare, Románia), város 17
- Nagy-Pakau ld. Pakau
- Nagypancúr ld. Pancúr-sziget
- Nagyszombat (Trnava), város 11
- Nagyvárszeg, ld. Várszeg
- Nehiba József, sükösi ispán 11
- Óbuda-visegrádi koronauradalom 26, 46
- Olearius Eleonóra, O. Vilmos leánya 11
- Olearius Erzsébet, O. Vilmos leánya 11
- Olearius Vilmos, érsekszéki számvevő 11, 12, 13, 14, 27, 35, 38, 45
- Ósükösd, hajósi terület, gazdaság ld. még Sükösd 10
- Pakau (Kis- és Nagy Pakau), erdő a bácsi területben 44
- Pancúr-sziget (Alsó- és Felső-Pancúr, Nagypancúr), erdő Baja közelében 42, 45
- Paptava, erdő Szeremle közelében 42, 44
- Patachich Ádám, báró, kalocsa-bácsi érsek 12, 13, 34, 38, 46
- Pécsi papnevelő intézet 27, 28, 29, 30, 46
- Pest-Pilis-Solt vármegye 9
- Pető Gábor, szerző (fordító) 181
- Pocskay Sándor, érsekszéki erdőinspektor 38
- Pogolák Imre, Olearius Eleonóra férje 11
- Pozsony (Bratislava, Szlovákia), város 12, 17, 26
- Pörböl (Pörböl), erdő 42, 44, 45
- Rádi József, bibliográfiai tétel, szerző 10, 12, 13, 14, 15, 39, 41, 43, 44, 46, 181
- Regéczi uradalom (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 21
- Rezét, erdő 41, 44
- Rozsnyó (Rožňava, Szlovákia), város 17
- Rozsnyói püspökség 27
- Ruttkay Mihály, kamarai mérnök 44
- Sárbó (kalocsa) 43, 45
- Sártű-fok (Lenes), erdő 41
- Sennyei közbirtokosság (Kissennye és Nagysennye községek Vas vármegyében) 20
- Spech Lajos, érsekszéki ügyész 38
- Sükösd, község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10, 11, 41
- Szabó Pál, erdőkerülő, régész uradalom 22
- Szarva-fok (Lenes), erdő 41
- Szarvas Pongrácz, szerző (grafikus illusztrációk) 181
- Szent Bertalan napja 23, 139
- Szent György napja 19
- Szent István, király 15, 27
- Szent Jakab napja 21
- Szent József napja (József-nap) 32
- Szentbenedek (ma: Dunaszentbenedek), község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10, 12, 46
- Szentgyörgy, hajósi terület, gazdaság 10
- Szentistván (Szentistvány, Bajaszentistván), község Pest megyében, ma Baja része, az érsekszéki uradalom egyik területének központja 10, 42, 156, 157, 159
- Szeremle (Szeremlye), község Pest- majd Bács-Kiskun megyében 10, 42, 45

Szunyogér (Szeremle), erdő 42
Tagányi Károly, bibliográfiai tétel, szerző
15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 46
Takács Imre, bibliográfiai tétel, szerző 16,
18, 27, 47
Talpas vándor (Kecel) 43
Tapló, Taplós (Góga), erdő 41
Torda (Turda, Románia), város 17
Tyúkmajor (Circus kert), erdő 40
Ulászló, II., király 22
Uzód, község Pest- majd Bács-Kiskun
megyében 10

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 9
Váradi (Lene), erdő 41
Várszeg, erdő 40, 45
Veránka (Csanád), erdő 41
Vittenc, község Nagyszombat közelében
11
Vranyák-széplak, erdő, bácsi területben
44, 45
Waldordnung, első erdőrendtartás 17
Zólyom (Zvolen, Szlovákia), város 16
Zsigmond, Luxemburgi, király 16

Tárgymutató

- agár 22, ld. kutya
- állat, igásállatok 29, 32, 57, 67, 73, 107,
135, 141, 157, 164, 167, 168 ld. barmok,
kutya, vadak
- asztalos, 55, 161 ld. mesterek
- bagoly, 34, ld. vadak
- balta 30, 63 ld. fejsze
- bánya, bányafa, bányamunka 16, 17, 24,
131
- barom, barmok, 18, 21, 105 ld. állatok
- bélyegző balta, jelzőbalta 28, 37, ld. pecsételés, fák pecsételése
- bérbeadás, ld. még értékesítés 9, 38, 41, 73,
127, 162, 166
- bérlő 30, 97, 143, 167
- bírság 20, 22, 29, ld. büntetés
- bognár 55, 75, 113, 115, 161, 162, 165, ld.
mesterek
- borvíz 131, 166
- bozótok 36, 59, 65, 77, 85, 107, 109, 113,
162, 164, 165
- bükk 30, 35, 53, 69, 71, 75, 83, 99, 123,
125, 161, 162, 163, 164, 166, ld. fafajták
- büntetés 18, 19, 20, 21, 30, 31, 36, 73, 77,
79, 81, 83, 93, 107, 119, 121, 127, 129,
143, 149, 155, 163, 164, 167, ld. bírság
- császármadár 22, 34, ld. vadak
- dámvad 22, 34, 43, 139, 141, 167, ld. vadak
- deszka 18, 19, ld. épületfa
- díjazás 19, 33, 34, 36, 73, 133, 137, 145,
153, 159, 167, 168, ld. értékesítés
- disznó 133, 135, 137, 167, ld. vaddisznó,
vadak
- éger 18, 53, 95, 97, 161, 163, ld. fafajták
- égetés 18, 21, 37, 87, 155, 163
- eladás 15, 17, 18, 31, 32, 35, 40, 89, 91,
113, 151, 165, 166, ld. értékesítés
- elkülönített erdő 164, 167, ld. külön kezelt
erdő, fenntartott erdő
- eperfa, ld. fafajták 83, 97, 163, 164
- épületfa 19, 20, 29, 30, 31, 33, 36, 37, 51,
77, 85, 89, 95, 115, 121, 125, 127, 161,
162, 163, 166, ld. lécz, zsinde, oszlopok, deszka
- érc 17, 131, 166
- erdeifenyő, ld. fafajták 99, 164
- erdő felújítása ld. újulat 18, 22, 25, 39, 42
- erdőbíró 18, 19, 20
- erdőbirtokos 17, 24
- erdőfelügyelő 12, 35, 37
- erdőhasználat 15, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27,
30, 63, 113, 127, 131, 155, 165, 166, 167
- erdőinspektor 10, 11, 12, 36, 37, 38, 40, 42,
43, 61, 73, 87, 89, 93, 97, 101, 103, 105,
107, 111, 113, 117, 119, 121, 123, 125,
127, 129, 135, 137, 139, 141, 143, 145,
147, 149, 151, 153, 155, 157, 161, 163,
164, 165, 166, 167
- erdőirtás, irtás 9, 15, 16, 18, 24, 28, 29, 32,
85, 123, 141, 143, 166
- erdőispán 20, ld. ispán
- erdőkerülő 19, 20, 21, 22, 32
- erdőközösség (közös birtokosság) 15, 163
- erdőmester 12, 26, 31, 32, 33
- erdőőr, erdőóvó 15, 21, 27, 28, 34, 43, 93,
107, 129, 141, 149, 163, 164, 167
- erdőrendtartás 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21,
24, 25, 26, 27, 30, 35, 36, 37, 38, 40, 45,
46
- erdőutasítás 9, 10, 11, 12, 13, 14, 20, 21,
27, 28, 30, 35, 36, 38, 45, 51, 53, 73, 77,
83, 95, 99, 103, 113, 145, 153, 161, 163,
164, 165, 167
- érsek 11, 12, 13, 27, 34, 36, 38 ld. őexcellencia

értékesítés 59, 89, 141, 161, 167, ld. bérbe-
adás, díjazás, eladás

esztergályos 61, 161, ld. mesterek

fa elrejtése 162, ld. falopás, visszaélés,
károk, károkozás

fácán, fáczán 22, 23, 34, ld. vadak

fácános 43, 45, ld. vadaskert

fafajták 55, 77, 123, 161, 162, ld. bükk,
éger, eperfa, erdeifenyő, fehérfenyő,
fehér bükk, fehér nyár, fehér szilva,
fekete nyár, fenyő, fűz, gyümölcs-
fák, hárs, jegenyefenyő, juhar, kőris,
lucfenyő, mogyoró, nyár, nyír, platán,
rekettye, szil, tölgy, vadalma, vadkörte,
vörösfenyő, vörös bükk

fafaragó 55, 61, 113, 161, 165, ld. mesterek

faizás 29, 42, 43, 121, 137, 166, ld. fajáran-
dóság

fajárandóság 33, 165, 168, ld. faizás

fakitermelés 15, 24, 25, 29, 31, 35, 37, 59,
61, 89, 161, 162, 163, ld. favágás

falopás, 29, 43, 65, 159, 162, ld. tolvajok,
károk, károkozás, visszaélés

farkas 34, 141, 167, ld. vadak

favágás 15, 16, 17, 19, 20, 28, 29, 32, 33,
35, 51, 55, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 75, 81,
87, 89, 91, 105, 109, 113, 115, 117, 121,
125, 143, 145, 161, 162, 163, 164, 165,
166, ld. favágó, fakitermelés, hasítás

favágó 31, 61, 63, 67, 89, 97, 155, 163, 165,
ld. favágás

fehér bükk 99, 164, ld. fafajták

fehér nyár 40, 43, ld. fafajták

fehér szilva 77, 162, ld. fafajták

fehérfenyő 99, 164, ld. fafajták

fejsze 19, 31, 59, 65, 67, 93, 119, 143, 161,
162 ld. balta

fekete nyár 40, ld. fafajták

fenntartott erdő 164, ld. elkülönített erdő,
külön kezelt erdő

fenyő 35, 53, 69, 125, 162, 166, ld. fafajták

fenyőmadár 34, ld. vadak

fogoly 23, 34, 141, 167, ld. vadak

földesúr 19, 20, 21, 22, 23, 24, 35, 71, 117

főtisztek 32, 113, 119, 165, ld. tisztek

fűrész 53, 59, 63, 65, 93, 161, 162

fűrészmolnár 55, 61, 161, ld. mesterek

fűrj 34, ld. vadak

fűz 39, 40, 41, 42, 53, 57, 73, 95, 97, 125,
161, 162, 163, 166, ld. fafajták

gazdasági szék (tisztiszék) 10, 11, 12, 28

gazdatiszt 10, 147, 165, ld. tisztek

gilicze 34, ld. vadak

görény 34, ld. vadak

gubacs, gubacsgyűjtés 37, 131, 137, 143,
157, 166, 167, 168

gyümölcsfák 29, 41, 97, 164, ld. fafajták

hagyásfák, meghagyott fák 55, 67, 85, 117,
161, 162, 163, 165,

hajó 18

halász 40, 143

halászat, halfogás 12, 15, 18, 19, 38, 131,
166

hamuzsír 24

hárs 20, 53, 99, 113, 161, 164, 165, ld.
fafajták

hasítás 91, 163, ld. favágás

háziállatok ld. állatok

házimacska 34 ld. állatok

holló 34, ld. vadak

hőforrás 131, 166

irattár, ld. levéltár 151, 167

irtás ld. erdőirtás

ispán 10, 11, 28, 30, ld. erdőispán

jegenyefenyő, ld. fafajták 35, 53, 97, 101, 161, 164
 jelzőbalta, ld. bélyegző balta , pecsételés
 jobbágy, paraszt 9, 18, 19, 20, 22, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 63, 71, 73, 75, 107, 117, 119, 121, 123, 127, 129, 131, 133, 155, 157, 161, 162, 164, 165, 166, 168, ld. zsellér, taksás
 juhar 51, 53, 161, ld. fafajták
 jutalom 29, 33, 34
 kánya 34, ld. vadak
 károk, károkozás 16, 23, 27, 29, 30, 32, 35, 57, 59, 63, 65, 67, 73, 79, 81, 85, 87, 91, 105, 111, 115, 119, 127, 133, 143, 145, 149, 153, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, ld. kifosztás, falopás, rongálás, kihágás
 karvaly 34, ld. vadak
 kasszia fák 75, 162, ld. kéreghántás
 katonaság, katona 23, 139, 141, 167
 kecske 17, 19, 73, 162
 keményfa 43, 55, 61, 155, 159, 161
 kéreg, kéreghántás 18, 57, 162, 163, 167
 kerületi tisztek 11, 135, 149, 151, 155, 164, 166, 168, ld. tisztek
 kifosztás 163, ld. károk, károkozás
 kihágás 81, 127, 129, 143, 145, 149, 151, 166, 167, ld. károk, károkozás
 kohó 17
 komló 37, 157, 168
 kopó 23, ld. kutya
 kosárfonó 61, 75, 113, 115, 161, 165, ld. mesterek
 kovács 33, ld. mesterek
 kőris 39, 41, 113, 125, 165, 166, ld. fafajták
 közbirtokos 18, 20, 21
 kutya 23, 34, 37, 141, 167, ld. agár, kopó, vizsla

külön kezelt erdő 164, 167, ld. elkülönített erdő
 lakatos 33, ld. mesterek
 lécz 35, 36, 61, 65, 77, 161, ld. épületfa
 legelő, legeltetés 16, 17, 18, 20, 21, 28, 40, 41, 42, 65, 75, 85, 127, 131, 133, 162, 163, 166
 levéltár, irattár 10, 12, 13, 14, 47, 151, 167
 lucfenyő 35, 53, 75, 79, 101, 161, 162, 163, 164, ld. fafajták
 madarak, madarászat 22, 23, 69
 magonc 69, ld. sarjak
 magvak, magtermés 17, 25, 38, 39, 63, 67, 69, 79, 99, 101, 111, 113, 123, 125, 162, 165, 166
 makk, makkfák, makkszedés, makkoltatás 15, 18, 20, 21, 28, 29, 30, 36, 42, 55, 69, 73, 99, 131, 133, 135, 137, 143, 161, 162, 166, 167
 malom, malmok 18, 19, 33
 márvány 131, 166
 megújulás 161, ld. újulat
 menyét 34, ld. vadak
 mérnök 45
 mester, mesterek 37, 55, 61, 81, 97, 113, 121, 161, 163-166, ld. asztalos, bognár, esztergályos, fafaragó, fűrészmolnár, kosárfonó, kovács, lakatos, mészégető, szénégető, tímár
 mészégető 30, 33, 37, ld. mesterek
 mogyorófa 18, 113, 165, ld. fafajták
 nemes 20, 22, 23, 139, 141, 145, 167
 nyár 39, 40, 41, 42, 43, 53, 57, 95, 97, 99, 101, 161, 163, 164, ld. fafajták
 nyír 53, 75, 99, 101, 113, 161, 162, 164, 165, ld. fafajták
 nyúl 22, 23, 28, 34, 42, 139, 141, 167, ld. vadak

oszlopok 75, 162, ld. épületfa
 őexcelenciája 12, 103, 125, 127, 131, 139, 141, 145, 153, 155, ld. érsek
 ölyv 34, ld. vadak
 őrzés 17, 20, 28, 33, 43, 73, 89, 105, 147, 162, 164, 167, ld. védelem
 őrzés 17, 20, 28, 33, 43, 73, 89, 105, 147, 162, 164, 167, ld. védelem
 őz 34, ld. vadak
 őzbak 23, ld. vadak
 őzsuta 23, ld. vadak
 paraszt, ld. jobbágy
 pecsételés, fák pecsételése 121, 166, ld. bélyegző balta, jelzőbalta
 platán 51, 161, ld. fafajták
 prefektus 10, 12, 13, 107, 129, 143, 145, 151, 153, 166, 167
 puhafa 57, 95, 125, 161, 163
 pusztulás 36, ld. károk, károkozás
 ragadozó 23, 34, 141, 157, 167, 168, ld. vadak
 rekettye 73, 95, 162, 163, ld. fafajták
 rigó 34, ld. vadak
 róka 34, 141, 167, ld. vadak
 rongálás 129, 166, ld. károk, károkozás
 sarjak 17, 36, 38, 41, 42, 59, 67, 69, 73, 79, 85, 109, 111, 113, 123, 139, 161, 162, 163, 165, 166, ld. magonc
 sármány, ld. vadak 34
 sas, ld. vadak 34
 sordély, ld. vadak 34
 számvevő 10, 11, 13, 27, 38, 44, 135, 137, 141, 143, 149, 151, 155, 167
 számvevőség 151, 167
 szaporítás 23, 30, 109, 113, 161, 165
 szarka 34, ld. vadak
 szarvas 22, 34, 36, ld. vadak
 szarvasbika 23, 34, 141, 167, ld. vadak
 szarvastehén 23, 34, 139, 141, 167, ld. vadak
 szekér 19, 31, 57, 67, 83, 107, 109, 117, 119, 145, 157, 159, 163, 164, 165, 167, 168
 szén 131, 166
 szénégető 24, 33, 145, 167, ld. mesterek
 szil 39, 44, 53, 95, 97, 161, 163, 164, ld. fafajták
 szőlőkaró 75, 91, 162
 taksás 121, 166, ld. jobbágy
 talaj 25, 39, 44, 53, 57, 69, 71, 85, 97, 101, 111, 123, 125, 161, 163, 164, 166
 tímár 145, 167, ld. mesterek
 tisztek 10, 11, 21, 28, 31, 32, 37, 127, 139, 141, 167, ld. főtiszték, gazdatiszt, kerületi tiszték, uradalmi tiszték, tiszttartó
 tisztiszek ld. gazdasági szék
 tisztítás, erdő tisztítás 107, 123, 161, 164, 166
 tiszttartó 21, 28, 109, 121, 123, 135, 137, 143, 147, 149, 151, 155, 164, 166, 167, 168, ld. tiszték
 tolvajok 19, 30, ld. falopás, visszaélés, károk, károkozás
 tölgy 18, 30, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 51, 53, 71, 75, 85, 123, 125, 161, 162, 163, 164, 166, ld. fafajták
 tűzok 34, ld. vadak
 tüzelés 29, 30
 tűzgyújtás 81, 163
 tűzifa 21, 33, 37, 42, 53, 55, 61, 75, 117, 119, 125, 155, 161, 162, 163, 165, 166, 168
 újulat 32, 36, 117, 123, 165, ld. megújulás, erdők felújítása
 uradalmi tiszt 11, 31, 32, 137, 147, 167, ld. tiszték

urbarialis 31, 42, ld. úrbéri
 urbárium 29, 127
 úrbéri 29, 115, 117, 121, 131, 133, 141,
 155, 159, 166, 167 ld. urbarialis
 úriszék 32, 107, 119, 121, 164, 165, 166
 utak 20, 21, 24, 30, 73, 75, 83, 85, 107, 115,
 162, 163, 164, 165
 ültetés, 37, 38, 57, 97, 99, 125, 162, 164 ld.
 vetés
 vadak 22, 33, 167, ld. bagoly, császármadár, dām vad, farkas, fenyőmadár, fogoly, gilicze, görény, holló, kánya, karvaly, menyét, nyúl, ölyv, őzbak, őzsuta, rigó, róka, sármány, sas, sordély, szarka, szarvas, szarvasbika, szarvastehén, túzok, vadkacsa, vaddisznó, vadgalamb, vadkan, vadlúd, vadmacska, varjú
 vadalma 20, ld. fafajták
 vadaskert 34, 44, 45, ld. fácános
 vadászat 12, 15, 16, 21, 22, 23, 24, 33, 37,
 107, 131, 139, 141, 157, 159, 164, 166,
 167, 168
 vadászkutya 23, ld. kutya
 vaddisznó 22, 34, 139, 167, ld. disznó, vadak
 vadgalamb 34, ld. vadak
 vadkacsa, ld. vadak 34
 vadkan 34, 141, 167, ld. vadak
 vadkörte 20, ld. fafajták
 vadlúd 34, ld. vadak
 vadmacska 34, ld. vadak
 vágás, vágásterv, vágásrend (terület) 15,
 16, 17, 19, 20, 25, 28, 29, 32, 33, 35, 37,
 40, 41, 42, 43, 44, 45, 51, 55, 59, 61, 63,
 65, 67, 69, 75, 81, 85, 87, 89, 91, 95,
 105, 109, 113, 115, 117, 121, 125, 143,
 145, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167
 varjú 34, ld. vadak
 védelem 24, ld. őrzés
 vetés 25, 32, 38, 69, 113, 161, 162, 165,
 166, ld. ültetés
 viharok, viharokár 55, 65, 71, 111, 113, 161,
 162, 165
 visszaélés 17, 36, 79, 81, 127, 137, 162, 165,
 ld. fa elrejtése, falopás
 vizsla 22, ld. kutya
 vörös bükk 99, 164, ld. fafajták
 vörösfenyő 35, 53, 61, 99, 125, 161, 164,
 166, ld. fafajták
 zsellér 9, 18, 19, 31, ld. jobbágy
 zsendely 17, 61, 71, 75, 91, 161, 162, ld.
 épületfa

3.) Illusztrációk, képek jegyzéke

Fotók: Molnár Attila

Grafikák: Szarvas Pongrác

- 6.o. Madártávlatból
8.o. Őszi fényáradat (így törnek be a reggeli napsugarak az erdő mélyébe)
16.o. Hattyúk a Nyéki-Holt-Dunán
17.o. A téli, befagyott Szeremlei-Sugó
18.o. Lágymű őszi fények
19.o. Naplemente Gemenc felett
20.o. Új agancsot növesztő szarvasbikák
21.o. Vaddisznó család a pörbolyi erdőben
22.o. Egy kis pihenő (róka a Móric-Dunánál bedőlt fán)
23.o. Hattyú család a holtágban
24.o. A kis vörös (élelem után kutató mókus a Cserta közelében)
25.o. A hód birodalma (a Vén-Duna bejáratánál)
26.o. Startoló vadkacsa a Vén-Dunán
27.o. Téli Gemenc
28.o. Híd a Cserta felett
29.o. Keselyűsi csendélet
30.o. Őszi nyugalom a Dunánál
31.o. Egy fiatal bika napfelkeltekor
32.o. Agancserdő – pihenő rudli (csapat) egy etető közelében
33.o. Őszi virágzás (Kikerics)
34-35.o. A Vén-Duna
36.o. Megriadt őz, szökkenőben
37.o. Madártávlatból (napfelkelte Gemenc felett)
38.o. Beszűrődő hajnali napsugarak
39.o. Naplemente a Vén-Dunánál
40.o. Szarvasok vágatnak át a Móric-Dunán
41.o. Csendélet a Szeremlei Sugón
42.o. Reggeli gyülekező az etetőnél
43.o. Róka, téli bundában
44-45.o. Pihenő szarvasok, teljes nyugalomban
46.o. Reggel a holtágban (fiatal hattyú)
47.o. A vízitök virágzása
48.o. Fagyöngyös öreg csertölgy a Bátaszéki Erdészeti határán (Kövesd, 2010)
51.o. Ártéri réten – bőgő gímibika tehenével (2016)
53.o. (111.o.) Szagot fogott disznók – valahol a Móric-Duna mentén
55.o. (141.o.) Nappali és éjszakai „halászok” (szürke gém, bakcsó, nagy kócsag)
57.o. (115, 145.o.) Csertai horgász hely (2016)
59.o. (113.o.) Dámok az etetőnél (Gyulaj, 2009)
61.o. (149.o.) Kiskócsag és tőkésréce (Nyéki holt-Duna)
63.o. (117, 143.o.) Erős őzbak sutákkal
65.o. (127.o.) Vaddisznókonda télen
67.o. Riadt gácsérok (tőkés récék)
69.o. (129.o.) Róka jár a kertek alatt
71.o. (133.o.) Turkáló disznók (Pörbolyi erdő, 2015)
73.o. Szeptemberi emlék (szarvasbőgés)
75.o. (123.o.) Hajtásban – menekülő disznók (2015)

- 77.o. (131.o.) Foglyok
- 79.o. Veránka-szigeti bika
- 81.o. Turkáló vadkan
- 83.o. Öreg bika a szálasban
- 85.o. (105.o.) Tőkés récék
- 87.o. Vaddisznók a téli erdőn
- 89.o. (125.o.) Ártéri bak (2016)
- 91.o. (135.o.) Augusztusi gímbikák (2016)
- 93.o. Fülelő disznó a vágásban
- 95.o. Nagy bak
- 97.o. Tőkésréce tojó és kárókatona
- 99.o. (137.o.) Tavaszi erdőn – koca vadmalacaival (2011)
- 100.o. Gemenci „király” (2015)
- 103.o. Vadkan
- 105.o. (85.o.) Tőkés récék
- 107.o. (147.o.) A nádas „ura” (2015)
- 109.o. Erdei szalonkák
- 111.o. (53.o.) Szagot fogott disznók – valahol a Móric-Duna mentén
- 113.o. (59.o.) Dámok az etetőnél (Gyulaj, 2009)
- 115.o. (57, 145.o.) Csertai horgász hely (2016)
- 117.o. (63, 143.o.) Erős őzbak sutákkal
- 120.o. (151.o.) Öreg vadkan
- 121.o. (155.o.) Récék a Dunán
- 123.o. (75.o.) Hajtásban – menekülő disznók (2015)
- 125.o. (89.o.) Ártéri bak (2016)
- 127.o. (65.o.) Vaddisznókonda télen
- 129.o. (69.o.) Róka jár a kertek alatt
- 131.o. (77.o.) Foglyok
- 133.o. (71.o.) Turkáló disznók (Pörbölyi erdő, 2015)
- 135.o. (91.o.) Augusztusi gímbikák (2016)
- 137.o. (99.o.) Tavaszi erdőn – koca vadmalacaival (2011)
- 139.o. (157.o.) Öreg hannoveri véreb
- 141.o. (55.o.) Nappali és éjszakai „halászok” (szürke gém, bakcsó, nagy kócsag)
- 143.o. (63, 117.o.) Erős őzbak sutákkal
- 145.o. (57, 115.o.) Csertai horgász hely (2016)
- 147.o. (107.o.) A nádas „ura” (2015)
- 149.o. (61.o.) Kiskócsag és tőkésréce (Nyéki holt-Duna)
- 151.o. (119.o.) Öreg vadkan
- 153.o. Őzsuta gidájával
- 155.o. (121.o.) Récék a Dunán
- 157.o. (139.o.) Öreg hannoveri véreb
- 160.o. Fejlődik az új agancs (Tavaszi csemege a tisztásnál)
- 168.o. Utánpótlás csapat
- 172.o. Megnyúlt árnyékok a kora reggeli napfényénél
- 177.o. (32.o.) Agancserdő – pihenő rudli (csapat) egy etető közelében
- 178.o. Ébrenedező őszi erdő
- 183.o. Jóllakott csapat távozóban

A kötet szerzői:

Lakatos Andor 1968-ban, Kalocsán született, történész, levéltáros, történeti muzeológus. 1995 óta a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár vezetője, az egyházmegye 18-20. századi történetének kutatója, 15 kötet és több mint 50 tanulmány szerkesztője, szerzője.

Molnár Attila közgazdászként végzett, 2000 óta Budapesten dolgozik, de szülővárosa, Baja mindig fontos maradt számára. Több mint tíz éve vette meg élete első tükörreflexes fényképezőgépét, azóta hobbija a fotózás. Bajaiként elsősorban Gemenc szépségei érintették meg, így a természet-fotózás áll hozzá legközelebb. Sokat sétál az erdőben, képei is inkább így, nem pedig várakozva, lesben állva születnek. Ma már nagy örömet jelent számára a képalkotás többi területe is (esküvők, gyermek portrék, mindennapi pillanatok megörökítése).

Pető Gábor történelem, latin, teológia végzettségű bölcsészként, egykori piarista szerzetesként ma mint latin fordító működik. Örömmel vesz részt olyan munkákban, ahol a múlt értékeinek az átmentése a cél. Vallja, hogy a múlt mélyebb megismerésével, feltárásával könnyebb felismerni a jelen kérdéseit és választ találni a jövő kihívásaira.

Rádi József 1943-ban, Fülöpszálláson született, erdőmérnök. 1966. augusztus 1-től a Dunaártéri Állami Erdőgazdasághoz került, és annak jogutódjától ment nyugdíjba. A hajósi erdészethetnél műszaki vezetőként dolgozott. 1968. június 18-tól megbízott erdészvezetőként a Gemenci Állami Erdő- és Vadgazdaság bajai erdészeti tevékenységét. 1993. március 1-től a Gemenci Erdő- és Vadgazdaság Rt.-nél a termelési vezérigazgató helyettesi munkakört látta el. Azon szerencsés emberek közé tartozik, akinek a hobbija megegyezik tanult szakmájával. Előszeretettel kutatja Gemenc történetét, imád halászni és csukapörköltet főzni. Munkásságát Bedő Albert emlékéremmel és árvízvédelmi emlékéremmel ismerték el. Nyugdíjazása után kezdte el a gemenci erdők történetének kutatását, és jelentette meg a „Kalocsán Gemencről” és a „Kalocsai Érseki Uradalom vadászkastélyai”, valamint a „Kalocsai főkapitány erdeinek története” című dolgozatait.

Szarvas Pongrácz 1961-ben Baján született, ma is ott él. A Gemenci Erdő- és Vadgazdaság Zrt. ökoturizmussal foglalkozó alkalmazottja. Budapesten szerzett dekoratőr végzettséget. Csergező Pál és Muray Róbert festőművészek biztatására kezdett állatábrázolással foglalkozni, rajzai először a Nimródban jelentek meg. Azóta közel húsz, jellemzően vadászati szép- és szakirodalmi művet illusztrált és több kiállításon szerepelt. Grafikai, festményei közül számos a határon kívülre került. A közgyűjtemények közül a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és a Szilvásvárad Erdészeti Múzeum is őrzi egy-egy alkotását. 2006-ban a Baja melletti Vodica-Máriakönyén, Schindler Mátyás plébánossal közösen egy zárandokösvényt alakított ki, 2007-ben munkatársaival együtt Pörbölön erdészeti-vadászati, illetve a Gemenci Erdei Vasút mentén halászati kiállítást hozott létre.

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár közreműködésével megjelent, fontosabb kiadványok és a Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai c. sorozat kötetei:

- LAKATOS ANDOR: *A Kalocsai Főszékeskáptalan Levéltára (Repertórium)*. Kalocsa, 1998. (Kalocsai Múzeumi Értekezések 4.) 174 o.
- 1848/49 és ami utána következett Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848-1851 közötti anyagából (Forráskiadvány)*. Szerk.: LAKATOS ANDOR, SARNYAI CSABA MÁTÉ. Kalocsa, 2001. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 1.) 246 o.
- A Kalocsai Érseki Levéltár. Levéltárismertető*. Szerk.: LAKATOS ADÉL, LAKATOS ANDOR, SZABÓ ATTILA. Kalocsa, 2002. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 2.) 341 o.
- A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa 1777-1923*. Szerk.: LAKATOS ANDOR. Kalocsa, 2002. [2003] (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 3.) 486 o.
- Patachich Ádám érsek emléke. Zajezdai báró Patachich Ádám, kalocsai érsek (1776-1784) halálának 220. évfordulója alkalmából rendezett konferencia és kiállítás emlékkönyve. Kalocsa, 2004. november 17.* Szerk.: LAKATOS ADÉL. Kalocsa, 2005. [2006] A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 4. 126 o.
- A Kalocsai Érseki Kincstár – ismertető füzet*. Szerk.: LAKATOS ADÉL, LAKATOS ANDOR. Kalocsa, 2008. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 5.) 24 o.
- A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár térképtára 1749-1945*. (DVD kiadvány) KFL-Arcanum Adatbázis Kft. 2009. Mintegy 826 leírási tétel, 1500 db térkép leírását és szkennelt képanyagát tartalmazza.
- A Kalocsai Érsekség 100 esztendeje (1909-2009)*. Kiadó: Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye, 2009. 552 o. Benne: LAKATOS ANDOR: *A változások évszázada – fejezetek a Kalocsai Főegyházmegye 20. századi történetéből 1909-1999 (statisztika, események, kronológia)*
- Krisztus követségében. Missziók és misszionáriusok – ismertető füzet*. Szerk.: FISCHERNÉ GRÓCZ ZITA, LAKATOS ADÉL, MATULA IMRE. Kalocsa, 2010. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 5.) 40 o. (Megjelent a Missziók éve alkalmából, a Gyűjtemények időszaki kiállításainak mellékleteként.)
- A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) - levéltárismertető*. Szerk.: LAKATOS ANDOR. Megjelent az Év Levéltára Díj átvétele alkalmából, Kalocsa, 2013. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 6.) 36 o.
- Patachich Ádám érsek 1784-es hagyatéki leltára (forráskiadvány)*. Szerk.: LAKATOS ADÉL. Kalocsa, 2013. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 7.) 122 o.

TÓTH TAMÁS: *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye megújulása Patachich Gábor és Patachich Ádám érsekek idején (1733-1784)*. Budapest-Kalocsa, 2014. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 8.) 494 o.

Paprika füzet. Szerk.: LAKATOS ADÉL. Kalocsa, 2015. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 9.) 28 o.

Kalocsai Kincsestár. Válogatás a Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények egyházművészeti emlékeiből. Szerk.: LAKATOS ADÉL. Kalocsa, 2015. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 10.) 150 o.

Mária-enciklopédia, Kalocsa, 1950. Forráskiadvány és adattár. Szerk.: LAKATOS ANDOR. Kalocsa, 2015-2016. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 11.) 455 o.

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) – levéltárismertető füzet (második, bővített kiadás). Szerk.: LAKATOS ANDOR. Kalocsa, 2016. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 12.) 40 o.

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár rövid története és válogatott könyvritkaságai. Szerk.: GRÓCZ ZITA. Kalocsa, 2017. Kiadó: Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 13.) 55 o.

A kötetben található erdőutasítás születésével vált elismert szaktudássá és önálló hivatallá az erdészet a kalocsai érseki uradalomban. A több mint kétszáz éves, latin nyelvű dokumentum „életre keltésében” a szöveg bemutatásán, átírásán és fordításán túl a gazdag képi világ is fontos szerepet játszik. Bízunk benne, hogy a szakmai érdeklődőkön kívül a szélesebb olvasóközönség figyelmét is felkelti majd a könyv, melyet haszonnal forgathatnak történészek, erdészek, vadászok, természetvédők, s a vidéket járó, erdőkedvelő emberek egyaránt.

